

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vztahy mezi Československem a NSR v době
tzv. východní politiky Willyho Brandta**

Plzeň2014

Monika Nováková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Vztahy mezi Československem a NSR v době
tzv. východní politiky Willyho Brandta**

Nováková Monika

Vedoucí práce:

PhDr. Dipl. - Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Dipl. - Pol. Martin Jeřábek, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a odborný dohled.

OBSAH

Úvod	7
Kritika literatury.....	10
1. Počátky Brandtovy východní politiky	14
1. 1. Utváření Brandtových politických postujů.....	14
1. 2. Představa o poválečném uspořádání.....	17
1. 3. Vnímání demokracie a SSSR.....	20
2. Politika malých kroků	24
2. 1. Reakce na rozdělení Německa.....	24
2. 2. Role Německa v poválečném uspořádání.....	27
2. 3. Komunikace s komunistickými zeměmi.....	32
3. Cesta ke smíření a normalizování vztahů mezi NSR a ČSSR	36
3. 1. Vztahy mezi NSR a ČSSR PŘED PODPÍSEM SMLOUVY Z ROKU 1973	36
3. 2. Vztahy NSR k NDR, Polsku, SSR a ČSSR.....	39
3. 3. Jak zatěžovala neplatnost Mnichovské dohody česko-německé vztahy?	42
4. Pražská smlouva z roku 1973	47
4. 1. Cesta ke smlouvě	47
4. 2. Průběh jednání	48
4. 3. Smlouva o vzájemných vztazích mezi NSR a ČSSR.....	51

5. Závěr.....	56
6. Zdroje.....	58
7. Resumé.....	62
8. Přílohy.....	1

ÚVOD

Co znamená tzv. *Brandt's Ostpolitik* pro dějiny německé zahraniční politiky? Východní politika přináší nový koncept koexistence států ve střední Evropě a proměnu vztahů NSR a nejbližších zemí východního bloku, přičemž nijak nezpochybňuje německou přináležitost k Západu.

Vznik východní politiky je spojován již se jménem Konrada Adenauera: „Klíčový význam má především jeho činnost v obtížném poválečném období 1945 – 1949, kdy se na německé politické scéně především on zasloužil o to, že po válečné katastrofě byly v Německu položeny základy moderního demokratického státního organismu i zdravého a efektivního hospodářského systému.“¹ Poté, co se Konradu Adenauerovi podařilo zapojit nově vzniklou německou republiku (NSR) do struktur západní integrace (hospodářská a vojenská spolupráce atd.), přichází na řadu neméně složitý problém vyřešení vztahů se zeměmi východního bloku. Právě řešení vztahů reprezentoval i Willy Brandt.

Při tvorbě následující práce se budu snažit Brandtovu východní politiku popsat již se značným časovým odstupem. Můžeme říci, že nebyla objevena až v roce 1966, ale již za Konrada Adenauera a Erharda, kdy byly učiněny pokusy, které by měly uvolnit vztah k Sovětskému svazu a zemím střední a východní Evropy.²

Bakalářská práce se zabývá Východní politikou, kterou uplatňoval Willy Brandt a na vztah Československé socialistické republiky a Spolkové republiky Německo. Práce popisuje počátky Brandtovy východní politiky a Pražskou smlouvou, která je vyvrcholením vztahů mezi ČSSR a SRN. Do kontextu práce jsou zasazeny i reakce na rozdělení Německa a také roli Německa v poválečném uspořádání.

---

¹ SKŘIVAN, Aleš, *Konrad Adenauer a vznik spolkové republiky*. In: Historický obzor IV., 1992, s. 131.

² PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999, s. 12.

Cílem bakalářské práce je nahlédnutí na Brandtovu východní politiku jako na problém, jehož reflexe vyžaduje zkoumání hned několika rovin vývoje poválečného Německa. Nejen na politickou rovinu mezistátních smluvních vztahů, ale též další nezbytné oblasti společenského vývoje v poválečném Německu jako např. osobní vztahy jednotlivých aktérů, kulturní vývoj, rozvoj německých spolků a společností. Nezbytností je jednání o existenci mnichovské dohody a poté rozebrání Pražské smlouvy. Důležitou součástí práce bude dění v poválečném Německu z pohledu československé zahraničněpolitické elity a též pohled NSR na dění v Československu.

Při sestavování a zpracování bakalářské práce na téma Vztahy mezi Československou socialistickou republikou a NSR v době politiky W. Brandta bude čerpáno z odborných textů domácích i zahraničních autorů hlavně v oblasti historických a politických věd. Zde se budu držet hlavně politické problematiky. V souvislosti s problematikou vztahů mezi NSR s ostatními státy (ČSSR, SSSR, Polskem) mi bude odborná literatura zdrojem historických faktů související s touto problematikou. Použity budou i internetové stránky některých státních institucí jako Ministerstvo zahraničních věcí, případně internetové stránky digitalizovaný archiv časopisů AV ČR. Tyto stránky budou použity pro získání informací o průběhu jednání mezi NSR a ČSSR. V neposlední řadě poskytnou informace o historickém politickém vývoji NSR, komunikaci s ostatními státy východního bloku.

Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol, které jsou rozděleny na podkapitoly. Jednotlivé části chronologicky popisují události *Brandt's Ostpolitik*. Hlavní body práce sledují vznik *Brandt's Ostpolitik* v dobách Brandtovy emigrace, vztahy Spolkové republiky Německa a Československé socialistické republiky, jejíž součástí je jednání o anulaci mnichovské dohody, které přineslo několik rozporů mezi oběma zeměmi. Poté jednání a podpis Pražské smlouvy. Na konci práce jsou pak

přidány přílohy, které znázorňují průběhy jednání a výměny dopisů týkající se Pražské smlouvy.

Úkolem první části práce bude nastínit utvářením Brandtovy politiky. První kapitola práce se krátce zaměřuje na Brandtův postoj k Německu a Brandtovu emigraci. Soustřeďuje se na jeho vnímání poválečného uspořádání Německa. A je zde rozebráno i Brandtovo vnímání demokracie a komunismu.

Záměrem druhé kapitoly je popsat konkrétní projevy východní politiky a k tomu, co ji do značné míry definuje. Především se zaměří na metody a postupy, které východní politika používá a zavádí do diplomatické praxe. Důležité se v tomto ohledu jeví připomenutí, že východní politika se neodehrává pouze na úrovni nejvyšších diplomatických elit a že její záběr je v tomto ohledu daleko širší. Součástí této kapitoly jsou poté podoby koexistence a případné spolupráce jak NSR, tak ČSSR v poválečném světě.

Třetí kapitola se snaží vylíčit uplatňování východní politiky v mezinárodních vztazích, zvláště z pohledu kontaktů a jednání, která mezi sebou vedou NSR a ČSSR. Pro lepší pochopení, bude v této části práce nutné popsat i vztahy, které byly pro obě země určující. Tedy např. vztah k SSSR apod. Hlavní cílem bude zařazení tzv. Pražské smlouvy z roku 1973 do širšího kontextu, abychom mohli v poslední kapitole práce tuto smlouvu podrobněji rozebrat a pochopit její důsledky jak pro tehdejší, tak pro dnešní Evropu.

Hlavním úkolem čtvrté kapitoly je rozbor Pražské smlouvy. Smlouva, která byla podepsaná v roce 1973, s názvem Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN byla součástí smluvní politiky Brandtovy vlády a je srozumitelná v jejích celkových souvislostech.³ První dvě podkapitoly se zabývají průběhem jednání a komunikace mezi

---

³ BŘACH, Radko, *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973*, Praha 1994, s. 8.

zeměmi SRN a ČSSR. Je zde rozebráno, zda se Pražská smlouva stala skutečně tím, co si od ní současníci slibovali a do jaké míry se díky této smlouvě podařilo reálně ovlivnit vztahy obou zúčastněných zemí. Tedy, reprezentuje-li Pražská smlouva skutečnou podobu východní politiky tak, jak ji vnímal její hlavní tvůrce Willy Brandt.

KRITIKA LITERATURY

K vypracování práce byla použita literatura česká, anglická i německá. A byly použity dokumenty z archivu Ministerstva zahraničních věcí. Z archivu bylo převzato několik pramenů, které se týkaly podpisu Pražské smlouvy a průběh jednání. Z literatury se jednalo především o konkrétní díla, která se věnovala problematice řešení vztahů SRN a ČSSR a Východní politikou, literaturu, která informuje o německé politice. Dále jsem použila články z odborných časopisů.

Zajímavou součástí práce byly i odborné články získané z archivu Ministerstva zahraničních věcí. Především to byly články z časopisů Rudé právo od Miloše Krejčího⁴, Dušan Rovenský popisuje Smlouvu o vzájemných vztazích⁵, dále článek z deníku Večerní české slovo⁶ týkající se Mnichovské dohody, Smlouva NDR A NSR z deníku Rudé právo⁷. Další odborný článek z deníku Rudé právo mi byl nápomocen ke vztahům

---

⁴ KREJČÍ, Miloš, *Před návštěvou W. Brandta v ČSSR*. In: Rudé právo 1973, 12/11, s. 7.

⁵ ROVENSKÝ, Dušan, *V zájmu míru a dobrého soužití národů v Evropě*, In: Rudé právo 1973, 12/12, s. 2.

⁶ Autor neznámý, *Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým!*. In: Večerní České slovo 1938, r. XX., č. 222.

⁷ BEDNARIČ, Alfonz, *Základní smlouva NDR – NSR podepsána*. In: Rudé právo 1972, 12/22, s. 7.

mezi USA a NSR⁸ Dalším odborným článkem byl článek Konrad Adenauer a vznik spolkové republiky od Aleše Skřivana⁹.

Pro pochopení celé situace jsem vyhledala knihy, které se týkají všeobecné politiky a zároveň politiky německé. K všeobecné politice a pak politice Německa se váže množství odborných publikací. Přínosem pro mou práci byly tak knihy *Úvod do studia politické vědy* od Ladislava Cabady a Michala Kubáta¹⁰, *Vynalézání politiky: k teorii reflexivní modernizace*, kterou napsal Ulrich Beck¹¹. K německé politice jsem využila knihu *Německá politologie* od Pavla Fialy¹².

Tématem celé *Ostpolitik* se zabývají knihy, ve kterých je vše se zřetelem popsáno. Stěžejní literaturou k tématu *Ostpolitik* mi byla kniha *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974* od Jaroslavy Piškové¹³. Tato kniha se zabývá životem jejího hlavního představitele Willyho Brandta, představuje zde všechny stěžejní události týkající se SRN. S *Ostpolitik* se váže jméno Willy Brand. Odborné literatury se k jeho jménu váže množství, jak v anglickém, německém, tak i v českém jazyce. V práci jsem využila knihu přeloženou do českého jazyka jménem *Willy Brandt* od Carola Stern¹⁴, kde je popsán dětství, život a politická cesta Willyho Brandta. Pro svou práci jsem přesto využila knihy

---

⁸ BOCHMAN, Jiří, *Kennedy v Západním Německu*. In: Rudé právo 1963, 6/27, s. 5.

⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Konrad Adenauer a vznik spolkové republiky*. In: Historický obzor IV., 1992.

¹⁰ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. Praha 2002, 445 s. ISBN 8086432416.

¹¹ BECK, Ulrich. *Vynalézání politiky: k teorii reflexivní modernizace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 273 s. ISBN 9788086429649.

¹² FIALA, Petr. *Německá politologie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, 294 s. ISBN 8085959062.

¹³ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999.

¹⁴ STERN, Carola, *Willy Brandt*. 5. Aufl. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1996, ISBN 3499502321.

v cizím jazyce. Například knihy *Der lange Marsch des Willy Brandt: ein Porträt des deutschen Bundeskanzlers* od H. O. Bolesche a H. D. Leichta¹⁵, *Willy Brandt: 1913-1992*, kterou napsal Peter Mesenburger¹⁶, *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963* od Wolfganga Schmida¹⁷, *Sozialdemokratie und Aussenpolitik in Schweden: Sozialistische Internationale, Europapolitik und die Deutschlandfrage 1945-1955* od Klause Misgelda¹⁸

K tématu jsem musela načerpat informace popisující vztahy Spolkové republiky Německo k ostatním zemím. Především jsem čerpala knihy spojené s otázkou vztahů mezi Spolkovou republikou Německo a Československou socialistickou republikou. Knihy k tomuto tématu jsem měla *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992)*, kterou napsal Jindřich Dejmek¹⁹, *Ke vztahům mezi ČSSR a NSR* od Jiřího Götze²⁰. Další publikace s názvem *Nové koncepce v mezinárodních vztazích Spolkové republiky Německa. Západní vazby,*

---

¹⁵ BOLESCH, Hermann Otto a Hans Dieter LEICHT. *Der lange Marsch des Willy Brandt: ein Porträt des deutschen Bundeskanzlers*. Tübingen: Horst Erdmann, 1970, 183 s., obr. příl.

¹⁶ MERSEBURGER, Peter. *Willy Brandt: 1913-1992 : Visionär und Realist*. 4. Aufl. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002, 927 s. ISBN 3421053286.

¹⁷ Schmidt, Wolfgang. *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963*. Wiesbaden. Westdeutscher Verlag, GWV Fachverlage 2001, ISBN: 3-531-13624-0.

¹⁸ MISGELD, Klaus. *Sozialdemokratie und Aussenpolitik in Schweden: Sozialistische Internationale, Europapolitik und die Deutschlandfrage 1945-1955*. Frankfurt/M: Campus Verlag, 1984, 563 s.

¹⁹ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. 1. vyd. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, 384 s. ISBN 8086547078.

²⁰ GÖTZ, Jiří, *Ke vztahům mezi ČSSR a NSR*. In: *Nová mysl* 10, 1973.

evropská orientace, znovusjednocení od Winfrieda Beckera²¹ popisuje vztahy SRN s ostatními zeměmi. Důležitou součástí vztahů mezi SRN a ČSSR je studie *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy* od Radka Břacha²².

K dispozici jsem měla i knihy napsané samotnou osobností Willyho Brandta a to knihy *People and Politics: the years 1960-1975*²³, dále *A peace policy for Europe*²⁴.

---

²¹ BECKER, Winfried, *Nové koncepce v mezinárodních vztazích Spolkové republiky Německa. Západní vazby, evropská orientace, znovusjednocení*. In: Historický obzor IX. – X., 1996.

²² BŘACH, Radko. *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 97 s. ISBN 8085270374.

²³ BRANDT, Willy. *People and Politics: the years 1960-1975*. 1. amer. ed. Boston: Little, Brown and Company, 1978, 524 s.

²⁴ BRANDT, Willy. *A peace policy for Europe*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1969, 5, 225 s.

1. POČÁTKY BRANDTOVY VÝCHODNÍ POLITIKY

1. 1. UTVÁŘENÍ BRANDTOVÝCH POLITICKÝCH POSTUJŮ

Na otázku, kdy se formují zásadní názory Willyho Brandta (narozen jako Herbert Ernst Karl Frahm, 18. prosince 1913 – 8. října 1992), které předznamenávají východní politiku, neexistuje jednoduchá odpověď. Samotná východní politika se začala prosazovat někdy v polovině 50. let 20. století a plně se projevila až v době druhé berlínské krize a později. Ovšem ideové „zakořenění“ Willyho Brandta sahá hlouběji, než do období druhé berlínské krize či poloviny 50. let. Pro pochopení toho, co přivedlo Willyho Brandta k utvoření tzv. *Ostpolitik*, musíme hledat již v období jeho emigrace, kterou je možno časově vymezit přibližně léty 1933, kdy Hitler se v Německu ujímá moci až do roku 1946 tedy rok na to, kdy skončila druhá světová válka.

Již jako velmi mladý²⁵ vstupuje Willy Brandt do pobočky Socialistické dělnické mládeže (SAJ) v Lübecku.²⁶ Hlavním motivem byla pro Brandta rodinná tradice, jíž chtěl zůstat věrný. Radikalita názorů mladého Brandta se projevovala ostřeji vzhledem k tomu, jakých výsledků dosahovala Hitlerova NSDAP²⁷ ve volbách, které proběhly v roce 1930. Právě v reakci na nespokojenost se současným stavem a i s celým systémem Výmarské republiky, vystupuje Brandt, jak ze SAJ, tak z SPD²⁸. O dva roky později, tedy v roce 1932, vstupuje do nově založené SAP (Socialistická dělnická strana Německa).

---

²⁵ V roce 1929 vstupuje Willy Brandt do Socialistické dělnické mládeže.

²⁶ STERN, Carola, *Willy Brandt*. 5. Aufl. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1996, ISBN 3499502321, s. 13.

²⁷ Národně socialistická německá dělnická strana.

²⁸ Sociálnědemokratická strana Německa.

SAP představovala nevýraznou stranu²⁹. Šlo ideově o stranu politicky vyhraněnou a s jasnými cíli. SAP nesouhlasila s politikou sociálních demokratů i komunistů. Zároveň však sama, zcela otevřeně, těžila z marxismu a jeho orientace na socialistickou revoluci. Jejich vlastní program se orientoval na vznik jednotné a masové levicové politické strany, který vytvářela protiváhu jak vůči NSDAP (což byl pochopitelně prvořadý úkol), tak proti dalším politickým stranám např. proti stranám konzervativně-liberálním.

SAP se ovšem hned po nástupu Adolfa Hitlera k moci stává jednou z nejpronásledovanějších skupin v Německu. Začala hledat podporu v zahraničí, tedy konkrétně v severských zemích. Už na jaře 1932 rozhoduje předsednictvo SAP o založení zemské pobočky v Norsku a o potřebě získat na svou stranu nejsilnější levicovou politickou sílu v Norsku, kterou je Norská dělnická strana (DNA). Tímto úkolem je pověřen právě Willy Brandt.³⁰

Němečtí uprchlíci v severských zemích neměli přílišnou podporu. Především kontrola ze strany tajné policie v Norsku, které čelil i sám Brandt, představovala velký problém, protože mohla předávat zprávy rovnou na německé velvyslanectví. Sám Brandt vzpomínal na poměry německých uprchlíků v Norsku jako na těžké období: „Vzpomínám si - to bylo někdy docela brzy po mém příjezdu do Norska, vypravil jsem se podél Fjordu a zapamatoval jsem si proslov, který bych chtěl po mém návratu do Lübecku přednést.“³¹ Brandtův pobyt v Norsku představuje důležitou součást utváření jeho názorů, především v rovině praktické politiky. Brandt pobýval v Norsku relativně dlouhé období od roku 1933 až

---

²⁹ Když za tuto stranu Willy Brandt v červenci 1932 kandidoval, získal pouhých 200 hlasů, zatímco konkurenční NSDAP jich získala víc než 36 000. (STERN, Carola. *Willy Brandt*, Hamburg 1996, s. 16.)

³⁰ MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt: 1913-1992. Visionär und Realist*, Stuttgart 2002, s. 57-88.

³¹ STERN, Carola, *Willy Brandt*, Hamburg 1996, s. 19.

do roku 1940. Právě díky této několikaleté zkušenosti byl schopen blíže pochopit norskou společnost. Od vedení SAP měl Brandt pověření získat co možná nejdříve pro spolupráci Norskou dělnickou stranu (DNA). DNA vycházela z podobných ideologických základů jako SAP. Obě strany se hlásily k marxismu a obě strany byly členy sdružení dělnických stran. Ve sporu o další směřování Norské dělnické strany – vedl ho Willy Brandt s centrálou SAP v Paříži, můžeme rozpoznat chvíle, kdy Willy Brandt již nesledoval pouze jasný politický směr vymezený stranickou linií, ale vlastní politické cíle. Začíná tak s formováním vlastních politických názorů, které později vyústí ve „východní politiku“.

Brandt získal zkušenost s praktickou politikou, která musela naprosto nutně postupovat po „malých krocích“ v téměř každodenním konfliktu se současnou situací. Proměna Brandtových názorů je tak logickým odklonem od teoretického marxismu. V rovině praktické politiky se snaží Brandt bojovat s hospodářskou krizí, což norští voliči ocenili. Strana se postupem času prosazuje stále víc až je v 1939 jednou z předních evropských sociálně-demokratických stran.

Při hodnocení Brandtova norského exilu je třeba zaměřit se na to, že Willy Brandt viděl jako jednoznačnou alternativu fungující parlamentní demokracii, která pokud k tomu dostane příležitost, prosadí zásadní body sociálnědemokratických programů. Vlastně se jednalo o jakýsi průnik Brandtových názorů formovaných ještě v Lübecku a okolností, které musí brát v potaz vzhledem k norské realitě. Výsledkem je zamření na parlamentní demokracii, v níž se mohou prosadit i silně levicově zaměřené programy. Bylo by možné tvrdit, že i Brandtův pobyt v Paříži³² učinil posun jednání se o jeho radikální názory ještě z Lübecku.³³

---

³² Paříž navštívil Brandt několikrát v letech 1934-1938.

³³ MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt: 1913-1992. Visionär und Realist*. 4. Aufl. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 2002, 927 s. ISBN 3421053286, s. 108-110.

1. 2. PŘEDSTAVA O POVÁLEČNÉM USPOŘÁDÁNÍ

Carola Stern píše: „V roce 1933 žhavé téma německé opozice: Co přijde po Hitlerovi? Od 1. září 1939 žhavé téma: Co přijde po válce?“³⁴

Willy Brandt se v období svého exilu ve skandinávských zemích věnoval převážně dvěma tématům. A sice, vylepšení obrazu Německa v zahraničí a poválečného uspořádání Evropy a role Německa v ní.

Pokud bych pátrala po tom, co Brandt považoval za určující při utváření nového uspořádání Evropy, pak to byla jistě myšlenka, že jakákoli proměna, kterou má Německo projít, se musí odehrávat v širším kontextu celoevropské politiky.³⁵

Důležitou roli v těchto úvahách hraje koncept „evropské federace“. První impulzy ohledně „evropské federace“ se týkaly střední Evropy, i tehdy Protektorátu Čechy a Morava. Brandt chápal situaci ve střední Evropě jako dlouhodobě neudržitelnou. Mezi jeho hlavní argumenty patřilo např. to, že je třeba uzavřít „federaci“ mezi Německem a státy na jihovýchodě od něj. Dalším krokem mělo být vytvoření jakéhosi systému dohod např. mezi Čechy a Poláky. Co se tedy střední Evropy týče, vznikla by zahraničně-politicky provázaná území, která by časem vytvořila skutečně jednotnou federalizovanou Evropu.

Součástí Brandtových poválečných konceptů je téměř vždy poválečná spolupráce, bez níž se nové uspořádání neobejde. Svoji roli sehrálo i to, že Brandt vnímal meziválečné období jako problémové. Situace mezi dvěma světovými válkami byla podle Brandta poznamenána

---

³⁴ STERN, Carola, *Willy Brandt*, Hamburg 1996, s. 31.

³⁵ Behring, Rainer: *Zwischen Sozialismus und Demokratie. Europakonzeptionen des sozialdemokratischen Exils im Schatten transnationaler Parteienkonflikte*. In: Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa. Hrsg. von Jürgen Mittag. Essen: Klartext Verlag 2006 s. 229-249. (Veröffentlichungen des Instituts für soziale Bewegungen. Schriftenreihe A: Darstellungen 37).

neakceschopností Společnosti národů a nejednotným postupem světových velmocí. Upozornil také na to, že jednou z hlavních příčin válečného konfliktu je nevyřešená národnostní otázka v Evropě.³⁶

Myšlenky internacionalizmu, který by přinesl Evropě mírové uspořádání, měly za cíl vytvořit evropskou federaci. V této federaci by bylo možné relativně snadno eliminovat úzce vyhraněné národní zájmy a neustálá nepřátelství.

V prosinci 1939 uveřejňuje Brandt text: *Sen o spojených státech evropských*³⁷, v němž se snaží nastínit, jak by měla vypadat poválečná evropská spolupráce. Brandt i v tomto textu kladl důraz na střední Evropu.

Úvahy z této doby byly poznamenány i důrazem na distancování se od Hitlerovy klasické imperialistické zahraniční politiky. Veškerá nacistická politika měla být striktně oddělena od toho, čím by se nové Německo mělo prezentovat a jak by měl vypadat jeho obraz v budoucnosti.

V období švédského exilu se Brandt zaměřil na otázku míru v Evropě. Měl zde pověst jednoho z hlavních kritiků nacistického Německa v zahraničí a zapojuje se do debat o poválečném uspořádání i v rovině zajištění míru. I toto téma bylo pro Brandta spojeno s nutností federalizovat Evropu. Ale svoji roli hráli např. posílení socialistické internacionály a hospodářské plánování. V otázce Německa se hovoří o socialistické revoluci, která se měla v Německu uskutečnit, hned z několika důvodů. Prvním z nich měla být demokratizace.³⁸ Následovat

---

³⁶ Behring, Rainer: *Zwischen Sozialismus und Demokratie. Europakonzeptionen des sozialdemokratischen Exils im Schatten transnationaler Parteienkonflikte*. In: Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa. Hrsg. von Jürgen Mittag. Essen: Klartext Verlag 2006 s. 229-249. (Veröffentlichungen des Instituts für soziale Bewegungen. Schriftenreihe A: Darstellungen 37).

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Jeden z hlavních bodů spojenců na postupimské konferenci.

mělo zlepšení vnímání Německa v očích jeho sousedů a očištění od nacistické politiky. Své místo v úvahách o poválečném Německu měla i snaha o změnu v myšlení samotných Němců. S tím souvisela i složitá otázka hranic Německa. Např. v otázce hranic Německa s Československou republikou se měla situace vrátit do stavu před mnichovskou dohodou. V otázce Polska byla situace složitější, také vzhledem k složitě otázce ohledně hranic (Odra-Nisa), ale i kvůli silnému vlivu Sovětského svazu.³⁹

Postupem času se myšlenky federalizovat Evropu začínají jevit jako nereálné. Široká veřejnost v zahraničí byla čím dál častěji a podrobněji informována o nacistických zločinech v Německu, Polsku. Pro federaci se však stala překážkou. Willy Brandt se nakonec začal smiřovat s myšlenkou, že rozdělení Německa do poválečných zón se nelze vyhnout. Cestu k obnově pro Německo spatřoval v tom, že se Německo po válce nezaměří na spolupráci pouze s jednou ze světových velmocí, ale že samo bude tvořit spojnicí v mezinárodní politice. Vytvoří tak pro Evropu jakousi „třetí cestu“ s tím, že samo Německo se musí stát její součástí. Prostředky k uskutečnění takových myšlenek spatřoval hlavně v přeměně samotného prostředí mezinárodní politiky (např. dohoda z Mnichova 1938 se v tomto ohledu jeví jako typický příklad), která se ukázala v meziválečném období jako neakceschopná a v možnosti Němců zapojit se v budoucnosti do tvorby nadnárodních integračních institucí.⁴⁰

Právě tyto nové politické prostředky měly zabránit z pohledu budoucího Německa tomu, aby se hranice nového Německa vytvářely i s ohledem na budoucnost evropského mírového uspořádání,

---

³⁹ MISGELD, Klaus, *Sozialdemokratie und Aussenpolitik in Schweden: Sozialistische Internationale, Europapolitik und die Deutschlandfrage 1945-1955*, Frankfurt/M: Campus Verlag 1984, 563 s.; s. 71.

⁴⁰ Tamtéž.

a především měly zamezit násilným řešením národnostních konfliktů, které byly jednou z hlavních brzd evropské integrace.

1. 3. VNÍMÁNÍ DEMOKRACIE A SSSR

Po celou dobu svého exilu zastával Brandt myšlenky a zásady socialismu. To se nejčastěji projevovalo v hodnocení války a v samotném chápání demokracie. Právě silně levicově zatížené vnímání demokracie bylo pro Willyho Brandta v exilu určující. Svoji roli tu sehrálo bezprostřední vnímání politické reality jak v Norsku, tak ve Švédsku, ale i názory, které se objevují již v Lübecku.

Vnímání demokracie sehrávalo důležitou roli v celém procesu utváření Brandtovy politiky. Státy v globálním měřítku nebo politické strany v měřítku státním se v bezpočtu ohledů od sebe liší, přinejmenším jedno ale má jejich drtivá většina společné: prezentaci, že jsou demokratické. Při faktické různosti politických režimů a ideálů toto společné sdílené osobování demokratičnosti vzbuzuje otázku: Co je demokracie, mohou-li se jí dovolávat i režimy naprosto odlišné?

Mnohost teorií demokracie vyplývá z prosté skutečnosti, že existuje řada protikladných názorů na povahu politického života i na hodnoty, jež mají politická společenství naplňovat. Demokracie je pojem, v němž se spojují deskriptivní a preskriptivní či normativní obsahy. Představa o demokracii je jednak představou o reálném fungování demokratických společností, jednak je to ale také představa o ideálu, k němuž se reálné společnosti pouze přibližují.⁴¹

Představa Willyho Brandta o demokracii se opírala o „sociální a ekonomickou svobodu“.⁴² Brandt se dostával k modelu demokracie,

---

⁴¹ CABADA, Ladislav, KUBÁT, Michal, *Úvod do studia politické vědy*, Praha 2002, s. 340 - 341.

⁴² BRANDT, Willy, *Zwei Vaterländer: Deutsch-Norweger im schwedischen Exil Rückkehr nach Deutschland*, Bonn 2000, s. 217.

který již přebíral některé moderní prvky. Zásadní bylo označení imperialismu za „jednoho z hlavních viníků války“. Měly to být právě ideály socialismu (popřípadě sociální demokracie), na jejichž základech mělo dojít k proměně vnímání demokracie u obyvatel evropského kontinentu. Jednotná socialistická strana (v Brandtových představách SAP v Německu) bude moci konkurovat pravicovým či středovým, liberálním či konzervativním stranám. V širším kontextu by pak tyto socialistické strany utvořily jeden ze základních pilířů budoucího mírového uspořádání.

Toto spoléhání se spíše na ekonomický a sociální potenciál nové demokracie je jedním z charakteristických rysů Brandtových úvah. Jedná se o myšlenky zcela jasně levicové a socialistické. Cílem už není socialistická společnost, nýbrž integrovaná Evropa. Budoucí mírové uspořádání by mělo být ekonomicky výhodné a v neposlední řadě snadno sociálně udržitelné. Právě sociální smír se tak v Brandtových úvahách stával jednou z nezbytných součástí fungující demokracie a mírového soužití.

Jak Willy Brandt vnímal komunismus? Jedním z hlavních příkladů je vnímání politiky SSSR. Jaroslava Plšková popisuje vnímání SSSR takto: „Brandt už jako ministr zahraničí velké koalice vyvodil ze stanoviska SSSR (ještě před srpnem 1968) důsledky a obrátil se s politikou zřeknutí se síly na Sovětský svaz. Současně vyjádřil jménem spolkové vlády ochotu zahrnout do jednání i jiné věcné otázky. Zastával názor, že je třeba vycházet z dané reality, což platí i pro obě politická uspořádání existující v současnosti na německé půdě.“⁴³ Pokud sledujeme situaci před vypuknutím rusko-německého konfliktu na východní frontě, pak byl obraz SSSR negativní. Zde se Brandt přiklonil k vnímání SSSR jako spojence v boji proti nacistickému Německu.

---

⁴³ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999, s. 14.

Když Willy Brandt sledoval situaci v SSSR během třicátých let 20. století, bylo hlavním kritériem hodnocení bolševismu jeho levicové smýšlení. Nicméně právě praktické zkušenosti se sovětskou politikou přivedli Brandta k negativnímu vnímání jak SSSR, tak Kominterny. Kominterně vyčítal, že zcela podlehla tlaku sovětské zahraniční politiky a SSSR podle Brandta prosazoval pouze své vlastní zájmy. Okamžik, kdy kritika dosahovala vrcholu, měla bezprostřední vazbu na Pakt Ribbentrop-Molotov⁴⁴, který v Brandtových očích představuje jednoznačné poškození dělnického hnutí.⁴⁵

Kritické a negativní vnímání sovětské politiky trvalo až do útoku nacistického Německa na Sovětský svaz (22. června 1941). V tu chvíli se situace změnila ze zřejmých důvodů. SSSR se stal jedním ze spojenců, kteří přispívali k porážce nacistického Německa.

Brandt si začal uvědomovat důležitost rudé armády, jako jednoho z nejvýznamnějších geopolitických činitelů v blízké budoucnosti. Uvědomoval si i to, že i sovětská bolševická vláda v čele s J. V. Stalinem hrála svoji roli v poválečném uspořádání Německa. Toto vnímání se ovšem později opět proměnilo. A sice tehdy, kdy Brandt působil v západním Berlíně jako činitel SPD a měl možnost osobně poznat praktiky, které používali Sověti v Berlíně východním.⁴⁶ Nicméně ani bezprostředně po skončení války se Willy Brandt nepouštěl do

---

⁴⁴ Pakt Ribbentrop-Molotov je smlouva o neútočení a rozdělení sfér vlivu v Rumunsku, Polsku, Litvě, Estonsku a Finsku mezi nacistickým Německem a Svazem sovětských socialistických republik, podepsaná v Moskvě 23. srpna 1939.

⁴⁵ MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt: 1913-1992. Visionär und Realist*, Stuttgart 2002, s. 143-171.

⁴⁶ Behring, Rainer: *Zwischen Sozialismus und Demokratie. Europakonzeptionen des sozialdemokratischen Exils im Schatten transnationaler Parteienkonflikte*. - In: Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa. Hrsg. von Jürgen Mittag. Essen: Klartext Verlag 2006 s. 229-249. (Veröffentlichungen des Instituts für soziale Bewegungen. Schriftenreihe A: Darstellungen 37).

bezhlavé kritiky SSSR. Ve vztahu k SSSR tak můžeme do určité doby pozorovat silně subjektivní vztah.

Při hodnocení Brandtova pobytu v emigraci bych chtěla uvést, že právě období emigrace je jedním z nejvíc určujících pro vytváření názorů na politiku v Německu i v Evropě. Mnoho ze zkušeností získaných v tomto období začleňoval Willy Brandt do svého pojetí zahraniční politiky. Především otázky související s budoucím uspořádáním Německa jsou toho dokladem. Brandtovo pojetí začlenění Německa do „velké“ federalizované Evropy se stává zásadním středobodem politických úvah.

Pobyt v exilu spadl do let (1933-1946). Pokud jej porovnáme s datem Brandtova narození (*1913), zjistíme, že se jedná o léta, která bývají pro utváření názorů, jejich zpřesňování a ukotvení klíčová.⁴⁷ Můžeme říci, že v období exilu, získával Willy Brandt velmi cenné zkušenosti. Zdůrazňuje roli parlamentní demokracie v poválečné obnově, pracuje na podobě poválečného Německa, ale především získává odstup a nadhled od „velkolepé“ mezinárodní politiky, která neprokázala svoji životaschopnost a přivedla Evropu a celý svět k další světové válce.

---

⁴⁷ Zde pochopitelně nemůžeme hovořit příliš konkrétně, protože vše v tomto ohledu podléhá individualitě každého jednotlivce.

2. POLITIKA MALÝCH KROKŮ

2. 1. REAKCE NA ROZDĚLENÍ NĚMECKA

V první části tohoto textu jsem se zabývala obdobím emigrace (1933-1946) Willyho Brandta a tím, jaký mělo toto období vliv na utváření východní politiky. Vzhledem k tomu, že se jedná o období zasahující široké časové období a odehrává se na pozadí nestabilní politické situace, která posléze vyústí v druhou světovou válku, můžu říci, že toto období značně ovlivnilo utváření Brandtových názorů nejen na politiku.

V této části bych ráda navázala a pokusila se popsat, jak probíhají konkrétní politické kroky, které vedou k fungující východní politice, potažmo k podpisům smluv z let 1969-1974. To zahrnuje období přibližně v letech 1947-1961.

Pro Brandtova poválečná léta v politice bylo důležité působení přímo v Berlíně. V Berlíně působil Brandt jako pověřenec SPD.⁴⁸ SPD si Brandta vybrala ze zřejmých důvodů. Jednak již představoval respektovanou osobnost německého antifašistického exilu, jednak byly představitelům SPD dobře známy Brandtovy levicové názory.⁴⁹ Brandtovy úkoly směřovaly k rozvíjení komunikace s vítěznými velmocemi a jejich oficiálními úřady. Dalším zcela zřejmým úkolem bylo zjistit a posléze realizovat, jak nejlépe by se samotná SPD mohla zapojit do poválečné obnovy Německa.

Brandtovo postavení ve straně SPD bylo však do značné míry odlišné od ostatních představitelů. Brandt totiž nepatřil mezi ty, kteří se

---

⁴⁸ Sociálnědemokratická strana Německa.

⁴⁹ BOLESCH, Hermann Otto, LEICHT, Hans Dieter, *Der lange Marsch des Willy Brandt: ein Porträt des deutschen Bundeskanzlers*, Tübingen 1970, obr. Příl, s. 45-52.

plně identifikovali s politickou linií předsedy SPD Kurta Schumachera.⁵⁰ Pohled Brandta a pohled Schumachera se lišil především ve vnímání rozděleného Německa. Schumacher prosazoval přísné oddělení SPD od východoněmecké SED⁵¹, naopak Brandt se na celou věc díval odlišně. Brandt hodnotil kladně vznik bizonie,⁵² a dokonce doufal ve spojení všech okupačních zón do jedné. Vedení SPD se naopak snažilo o to, aby se zamezilo vítězným velmocem zasahovat do německých vnitřních záležitostí.

Situace přímo v Berlíně si ovšem žádala poněkud jiný přístup než ten, který prosazuje oficiální vedení SPD. A tak se berlínská organizace SPD začala odchylovat od oficiální stranické linie a soustřeďovala se na budování kontaktů se Spojenými státy americkými tedy jejich zónou v okupovaném Německu. Pro Willyho Brandta to znamenalo, že sice ztratil přízeň některých členů SPD, ale na druhou stranu získal důležité kontakty, např. na tehdejšího berlínského starostu Ernsta Reutera.⁵³

V té době mění Willy Brandt i svůj postoj vůči SSSR. Hlavním motivem byla reakce na komunistický puč v Československu z února 1948. Brandt kritizoval SSSR kvůli zásahům do československé suverenity, a také některé československé politiky. Např. jejich vizi o Československu jako „mostu mezi východem a západem“ považoval

---

⁵⁰ Kurt Schumacher (1895 –1952), německý politik, člen Sociálně demokratické strany Německa v letech 1946–1952. Vedl opozici ve Sněmu za kancléřství Konrada Adenauera.

⁵¹ Jednotná socialistická strana Německa.

⁵² V prosinci 1946 se britská a americká okupační zóna spojují v tzv. bizónii. O jednotlivých okupačních zónách, náležících jednotlivým velmocem, bylo rozhodnuto již na konferenci v Jaltě v únoru 1945.

⁵³ MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt: 1913-1992. Visionär und Realist*, Stuttgart 2002, s. 273.

s ohledem na praktickou zahraniční politiku SSSR jako nereálnou.⁵⁴ Právě komunistický puč v Československu se tak pro Brandta stal výstrahou i pro budoucí směřování Německa.

Zásadní událostí byla v tomto ohledu tzv. první berlínská krize (24. červen 1948 – 12. květen 1949). V té době získával Brandt pevné postavení ve strukturách SPD a v roce 1949 byl nominován ve volbách do spolkového sněmu. V rámci SPD stál Brandt na straně Ernesta Reutera, s nímž prosazoval politiku, která se snažila o eliminaci tlaku Sovětského svazu v západním Berlíně.⁵⁵

Při pohledu na budoucí politiku bylo toto období již jasnou formulací budoucí spolupráce. Zkušenosti z první berlínské krize se projevovaly i při pozdějším utváření německé zahraniční politiky. Byla to hlavně hospodářská spolupráce (v první fázi Německa se západními velmocemi) a myšlenky socialismu uplatněné v masovém měřítku, které mohou Německo zachránit od komunistického nebezpečí (tak jak mu podleho Československo). Za zcela zásadní tak můžeme považovat proměnu názorů, která definovala budoucí německou politiku již ne jako konkurenční a mocenský boj proti slovanským národům (Jak tomu často byl v minulosti, především nedávné válečné, kdy je německá zahraniční politika zcela v zajetí velmocenských ambicí), ale jako snahu o eliminaci sovětských velmocenských cílů v Německu a celé střední Evropě.

Poslední fázi tohoto krátkého úseku ze sledovaného období již můžeme označit jako reálné základy východní politiky. Konec první berlínské krize a ustavení Spolkové republiky Německo v září 1949 byly jasnými mezníky, které přinášejí významné změny. Ustavení NSR bylo pro

---

⁵⁴ Schmidt, Wolfgang, *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963*. Wiesbaden. Westdeutscher Verlag, GWV Fachverlage 2001, s. 57.

⁵⁵ Tamtéž, s. 68.

západní velmoci úspěchem a část Německa se tak stala integrální součástí západního světa.⁵⁶

V posuzování toho, jak sám Brandt hodnotil toto období, můžu vycházet z několika závěrů. Brandt si zcela jasně uvědomoval nebezpečí, které představoval SSSR a jeho Rudá armáda v Německu a celém středoevropském regionu. Nesouhlasil s dělením Německa a Berlína a na rozdíl od ostatních členů SPD se domníval, že sovětský vliv v Německu není dlouhodobě udržitelný.

V otázce po znovusjednocení Německa nevycházel Brandt z představy, že Německo bude sjednoceno nehledě na mezinárodní situaci. Právě naopak, uvažoval v duchu skutečně akceschopné mezinárodní politiky, v níž uvolnění vztahů mezi západem a východem povede ke znovusjednocení Německa. Brandtův přístup se tak pohyboval už ve zcela odlišném pojetí mezinárodní politiky než té, kterou praktikovali politici a diplomaté v meziválečném období. Na prosazování takové politiky, která nakonec přivedla sjednocené Německo do západního světa, nebyly ovšem v době první berlínské krize vhodné podmínky a i německá veřejnost volá po sjednocení Německa. Při prosazování praktické politiky tak často docházelo k rozporu mezi politickou myšlenkou a např. momentálním postavením Berlína v okupovaném Německu.

2. 2. ROLE NĚMECKA V POVÁLEČNÉM USPOŘÁDÁNÍ

V prvních letech existence Spolkové republiky Německo (NSR či SRN) se jasně projevovaly první nesnáze soužití v nově nadefinovaném uspořádání střední a východní Evropy.

Druhá polovina 40. let 20. století byla poznamenána prohlubujícími se spory mezi členy protihitlerovské koalice a jejím postupným rozpadem.

---

⁵⁶ Schmidt, Wolfgang, *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963*. Wiesbaden. Westdeutscher Verlag, GWV Fachverlage 2001, s. 83.

Se zmizením společného nepřítele vstoupily do popředí rozdíly mezi zcela odlišným americkým a sovětským společenským systémem a pohledem na svět. Vzájemná nedůvěra a nepochopení způsobily hluboké odcizení bývalých spojenců a nastolení atmosféry tzv. „*studené války*“. „Ve studené válce se již nejednalo o zahraničněpolitickou konstelaci nebo soupeření v obvyklém smyslu, ale o hluboký ideologický konflikt skutečně rozdílných společenských systémů: svobodomyšlné demokracie západního původu se socialistickou světonázorovou diktaturou. Ačkoli zde existovaly podstatné ideologické rozdíly, obě velmoci i Evropané po zániku německé diktatury proklamovaly záměr prosazovat demokracii. Oba ideologické systémy se v demokratickém století cítily být postaveny před úkol, usilovat, byť na rozdílném základě o to, aby se staly přitažlivými pro obyvatelstvo a prokázaly převahu v materiální a sociální sféře.“⁵⁷ Místo hledání cest ke spolupráci došlo ke krokům, které nemohly mít jiný výsledek než rozdělení evropského kontinentu. To se negativně projevilo jak ve vztahu obou velmocí, tak i v evropské a světové politice (včetně otázky Německa).

Západoněmecká vládní politika, představovaná křesťanskými demokraty, se stále více dostávala do rozporu se skutečností. Její pokusy o sblížení se státy střední a východní Evropy ztroskotaly, protože v záležitostech pro ně důležitých zůstal postoj spolkové vlády neměnný. Co bylo z pohledu Bonnu jen hájením oprávněných práv, zdálo se být na východě hrozbou. V této souvislosti nepřekvapí, že země střední a východní Evropy přikládaly velký význam nechuti NSR přijmout status quo. Stát, dříve agresivní, nyní stále mocnější a zdráhající se považovat své hranice za konečné, se nutně jeví podezřelým, že by mohl měnit hranice. Požaduje-li někdo vytrvale to, co lze získat jen silou, není jeho

---

⁵⁷ BECKER, Winfried, *Nové koncepce v mezinárodních vztazích Spolkové republiky Německa. Západní vazby, evropská orientace, znovusjednocení*. In: Historický obzor IX. – X., 1996, s. 216.

ujišťování o mírumilovnosti důvěryhodné. Spolkové vlády i mluvčí vyslanců sice výslovně ujišťovaly, že chtějí všechny sporné otázky řešit jen mírovými prostředky, ale pro státy východního bloku neexistovaly od konce 50. let žádné sporné otázky, nýbrž jen evropské uspořádání, na němž nebylo co měnit.

K tomu se připojuje ještě skutečnost, že obyvatelé NSR ve vztahu k Východu dlouho zapomínali na to, co pro ně bylo ve vztahu k Západu samozřejmostí, tedy na to, že Spolková republika Německo je jako nástupnický stát Hitlerovy říše morálně zatížena, což je třeba politicky zohlednit. Zatímco na Západě vystupovali němečtí politici jako skromní a ochotní ke kompromisům, cítili se odpovědni za německou minulost, i když od ní byli osobně osvobozeni, k východním zemím přistupovali „troufale“ a s přesvědčením o vlastní neomylnosti.

Toto zdánlivé nebezpečí hrozící východním zemím ze strany NSR mělo za následek, že Rusové, Poláci, Češi i Maďaři považovali integritu NDR za předpoklad vlastní bezpečnosti. Dále pak požadovali od NSR, dříve, než bude možné jiné uspořádání, oficiálně uznala hranici na Odře a Nise a Německou demokratickou republiku jako důkaz své ochoty zachovat mír.

Ve zcela proměněném světě mezinárodní politiky byla spolková republika zatím spíše brzdou snažící se zdržet Západ od takových mírových iniciativ, které byly v rozporu s jejími mírovými zásadami. Její zdráhání uznat situaci po druhé světové válce (především hranice nové republiky), snaha změnit status quo v Evropě, požadavek navrácení východních území nacházejících se pod polskou a sovětskou správou, vyvolávaly odpor a nedůvěru nejen na Východě, ale začínaly vadit i západním velmocem usilujícím o spolupráci a porozumění mezi státy střední a východní Evropy.⁵⁸

---

⁵⁸ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 7-9.

Naproti tomu Brandt prosazoval jinou politiku, která už částečně nesla znaky východní politiky. Skládala se z mnoha důležitých jednotlivostí, jako např. obchodní a ekonomická rovina vztahů.⁵⁹ Na počátku 50. let už Brandt začínal chápat, že rozdělení Německa může mít dlouho trvající charakter a v důsledku toho se snaží přizpůsobit své politické koncepty nově vzniklé realitě, v níž je Německo rozděleno na dva samostatně fungující státy.

Právě spolupráce v obchodní rovině vztahů můžeme chápat jako jeden z charakteristických rysů této nové politiky. Jejím cílem bylo v první řadě zlepšení životní úrovně obyvatel východního Německa a spolupráce na úrovni, která se od světa mezinárodní politiky značně lišila. Rodinné vazby, obchodní spolupráce a kulturní rozvoj měli být klíčové body při vytváření fungující spolupráce.

V průběhu 50. let 20. století se toto pojetí politiky zintenzivňovalo a nabíralo stále konkrétnějších obrysů. Nicméně v otázce východního Berlína zůstával Brandt pesimistou, protože nevěřil v rychlý konec východní komunistické vlády. V tomto ohledu nepředstavovalo významnou změnu ani úmrtí J. V. Stalina. Naopak, Brandt se ve svých postojích utvrdil poté, co byl svědkem zásahu sovětské armády v Berlíně v červnu 1953. V důsledku toho, mění Brandt i svůj názor na zapojení NSR do struktur NATO. Brandt zpočátku nesouhlasil se zapojením západního Německa do struktur, které by mohly naznačovat opětovnou militarizaci Německa. Ale právě v polovině 50. let se tento přístup mění a v roce 1955 podpoří i Willy Brandt vstup Spolkové republiky do NATO.⁶⁰

Právě v této době představoval Willy Brandt vlastní koncepci spolupráce s východními zeměmi. Ve své knize „*Koexistenz – Zwang zum*

---

⁵⁹ Schmidt, Wolfgang, *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963*. Wiesbaden. Westdeutscher Verlag, GWV Fachverlage 2001, s. 108-109.

⁶⁰ Tamtéž, s. 164.

*Wagnis (Koexistence – Přinucení k odvaze)*⁶¹ představoval nový koncept spolupráce, který znamenal odklon od „velké politiky“ a příklon k politice „malých kroků“, které se odehrávali na úrovni např. berlínského magistrátu a každodenních kontaktů západních a východních Berlíňanů. Jeden z hlavních bodů konceptu „koexistence“ tak představoval model politiky, která vycházela „zdola“, myšleno od samotných obyvatel, ať už západního či východního Berlína a potažmo Německa.

Období od ustavení Spolkové republiky Německo (SRN) po druhou berlínskou krizi představovalo významnou část z utváření Brandtovy východní politiky. Myšlenky z období emigrace začínal Brandt doplňovat a inovovat směrem k přizpůsobení se nové politické realitě. Stále pracoval na demokratickém konceptu západního Německa, které už nepřestavovalo vojenskou hrozbu a navíc uveřejnil svůj koncept „koexistence a malých kroků“, v nichž se měla tato politika odehrávat. Výsledkem ve vztahu k Východu měla být transformace o oblastech obchodu, hospodářství, kultury i vědeckého rozvoje. Právě zde můžeme sledovat první konkrétní projevy východní politiky. Tedy ty, které již nejsou pouze myšlenkovým konceptem, ale návrhem jasně, mírové politiky, která povede skrz hospodářské, kulturní atd. sjednocení až ke sjednocení politickému.

---

⁶¹ Schmidt, Wolfgang, *Die Wurzeln der Entspannung Der konzeptionelle Ursprung der Ost - und Deutschlandpolitik Willy Brandts in den fünfziger Jahren*, s. 525. [online]. [cit. 2014 – 07 - 04]. Dostupné také z: http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/2003_4.pdf

2. 3. KOMUNIKACE S KOMUNISTICKÝMI ZEMĚMI

Jak již bylo nastíněno výše, vztahy Spolkové republiky s Východem a především se SSSR nebyly bezproblémové. Nakonec, v přímé konfrontaci s nárůstem sovětské moci, vede vyostření situace až ke stavbě Berlínské zdi. Otázka rozdělení Berlína představovala nejen pro Willyho Brandta, ale i pro vládu Spolkové republiky, vážný problém. V tuto chvíli se zřetelně projevovala orientace jak Brandta, tak i Spolkové vlády na západní velmoci, zvláště na Spojené státy americké.

Stavba Berlínské zdi v srpnu 1961 představovala pro západní německou společnost šok. Pro samotného Brandta byla situace o to vážnější, že sám kandidoval za SPD na post kancléře. Situace uvnitř strany SPD byla pro Brandta sice příznivá, protože SPD si od konce války stačila zajistit poměrně silnou voličskou základnu a dokázala se též zbavit nálepky marxistické strany, a navíc sám Brandt byl vnímán jako někdo, kdo představuje „lepší“ Německo a má schopnost (díky praxi v žurnalistice a zkušenostem z exilu) promlouvat k širokým vrstvám obyvatelstva.⁶² Ovšem situace v Berlíně se stávala kritickou.

Jak Brandt, tak širší německá společnost byly zklamáni netečností Západu a Spolkové vlády. Západní velmoci sice posílaly do Berlína své představitele například Johna F. Keneddyho či Lyndona B. Johnsona, aby deklarovali touhu vyřešit konflikt mírovou cestou, ale tato snaha se mívěla účinkem. Jednoduše neexistovaly sankce, které by účinně postihly porušení mezinárodních smluv. Ukázalo se, že obě „supervelmoci“ (USA a SSSR) považovaly rozdělení Německa i Berlína za hotovou věc.

Právě druhá berlínská krize znamenala posun v konkrétních koncepcích východní politiky. Brandt nebyl nikdy „naivním idealistou“, který by věřil v dokonalé řešení, které Německu přinese „věčný mír“. Ze zkušeností, které načerpal během druhé berlínské krize, která z něj

---

⁶² STERN, Carola, *Willy Brandt*, Hamburg 1996, s. 63.

mimočodem učinila politika již světového formátu, vyvodil, že řešením je „mírová soutěž“, odehrávající se v hospodářské a ideové rovině. Řešení vojenskou silou nepřipadalo pro Spolkovou republiku v úvahu. Přitom vychází již z posunu, který představuje politika malých kroků, uplatňovaná v Berlíně již v 50. letech.⁶³

Se stavbou Berlínské zdi úzce souvisely i další Brandtovy koncepty. Je to již zmíněná kniha „Koexistence – Přinucení k odvaze“. V souvislosti s berlínskou krizí zde formuluje názory na zahraniční politiku, kterou by měla spolková republika vůči Východu uplatňovat. Západ by měl v první řadě vystupovat vůči východu odvážně a sebevědomě, protože se bude opírat o četné výhody, které ovšem neplynou z dohod na mezinárodní úrovni, ale jsou založeny na vyšší životní úrovni obyvatel, na doložitelném dodržování lidských práv apod.⁶⁴

Jako úspěch politiky „malých kroků (*Politik der kleinen Schritte*)“ můžeme jmenovat třeba dohodu s východní zónou o návštěvách rozdělených rodin z prosince 1963. Tzv. smlouva o propustkách (*Passierscheinabkommen*) znamenala pro mnoho Němců výrazný zlom, protože poprvé od stavby Berlínské zdi mohli navštívit své příbuzné ve východním Berlíně. Jednání o této smlouvě byla zdlouhavá, ale zcela v duchu Brandtových koncepcí východní politiky. Důraz byl z Brandtovy strany kladen především na komunikaci, dialog a prospěšnost smlouvy pro běžný život občanů. Jen v prvním roce platnosti tzv. *Passierscheinabkommen* jí využilo asi 1,2 milionu lidí.⁶⁵ Přestože

---

⁶³ Schmidt, Wolfgang, *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963*. Wiesbaden. Westdeutscher Verlag, GWV Fachverlage 2001, s. 455-456.

⁶⁴ MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt: 1913-1992. Visionär und Realist*, Stuttgart 2002, s. 437- 438.

druhá berlínská krize ukázala, že obě hlavní velmoci nemají zájem, aby se udrželo status quo v otázce Německa, dochází nejen ze strany Willyho Brandta a SPD k posunu vůči východním zemím.

Ještě před vrcholným obdobím tzv. nové východní politiky měla spolková vláda své představy o aktivní politice vůči Východu. Z různých důvodů se stále více západoněmeckých politiků klonilo k uznání NDR. Jedni, jako Willy Brandt, v tom spatřovali jedinou možnost jak aktivně prosazovat politiku „malých kroků“, druzí v uznání NDR viděli možnost jak přenést „německou otázku“ na celoevropskou politickou scénu. V dlouhodobém pohledu pak byl tento cíl tedy uznání NDR, pokusem o překonání všeobecného rozdělení v Evropě. Pokud by totiž bylo možné, aby sjednocení Německa probíhalo „pod evropskou kontrolou“ (což by v případě uznání legitimacy obou států možné bylo), pak se tato cesta jevila jako pravděpodobně nejpříjemnější pro většinu zúčastněných stran.

Zcela rozhodujícím je však až období, které bych nazvala východní politika Spolkové republiky Německo, která vedla přes otázku německou, německo-polskou a německo-československou až ke skutečnému uvolnění vztahů mezi Západem a Východem. „Vztah Spolkové republiky Německo k jednotlivým státům východní Evropy nebyl stejný. Podle něj pak můžeme tyto země, s nimiž chtěla Spolková republika v rámci Ostpolitiky normalizovat své vztahy, rozdělit do dvou skupin, přičemž Sovětský svaz zaujímá zvláštní postavení.“⁶⁶ Přibližně někdy od roku 1966 tak můžeme hovořit o úžeji vymezené východní politice, jejíž počátky můžeme hledat již v období exilu Willyho Brandta a posléze v polovině 50. let 20. století, kdy se politické koncepty „mírového soužití“ a přetvoří v politiku „malých kroků“.

Nelze ovšem přehlédnout, že jedním z hlavních cílů spolkové vlády již v době před zásadním obdobím Brandtovy Ostpolitik bylo optimalizovat

---

⁶⁶ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999, s. 23.

vztahy s Východem. Úspěchy v tomto ohledu byly však vždy jen částečné. Většinou z toho důvodu, že odpor, jak vnitřní, tak vnější, se ukázal daleko silnější, než vláda v Bonnu čekala.

Posléze, na přelomu let 1967-68, se formuje nová politika, kterou Willy Brandt již jako kancléř přiváděl ke zřetelným politickým výsledkům, potažmo úspěchům. Tato východní politika svým významem přesahovala samotnou Spolkovou republiku a dosáhla evropského a dokonce i světového významu. K jejím politickým počátkům, souvisejícím s druhou berlínskou krizí, poznamenává Brandt: „Moje politické úvahy byly v následujících letech ovlivněny zkušeností tohoto dne. To, co se nazývá ‚východní politikou‘, bylo vytvořeno na tomto základě. Nemyslím vůli k porozumění – ta mi nikdy nescházela... Právě v těch velmi ‚militantních‘ dnech jsem viděl úlohu Berlína v jeho působení na zajištění míru.“⁶⁷

---

⁶⁷ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 13.

3. CESTA KE SMÍŘENÍ A NORMALIZOVÁNÍ VZTAHŮ MEZI NSR A ČSSR

3. 1. VZTAHY MEZI NSR A ČSSR PŘED PODPÍSEM SMLOUVY Z ROKU 1973

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, vztahy Spolkové republiky k jednotlivým východním zemím nebyly stejné. V této části textu bych se zaměřila na vztahy, které mezi sebou měla Československá socialistická republika a Spolková republika Německo. Současně bych ráda navázala na předchozí popis a reflexi vývoje Brandtovy východní politiky s tím, že hlavní součástí bude rozbor politické, mezinárodní situace obou zemí a zasazení smluv z let 1969 - 73, které jsou jedním ze zásadních úspěchů východní politiky, do kontextu situace nejen v regionu střední Evropy.

Podle toho, jaký vztah měla Spolková republika k jednotlivým zemím východního bloku, můžeme rozlišovat dvě základní skupiny – 1) země, jejichž vztahy jsou vůči NSR historicky zatíženy a za 2) země, jejichž vztahy jsou vůči NSR zatíženy v minimální míře.⁶⁸

ČSSR bychom mohli zařadit dle tohoto posuzování do první skupiny. Důležitou otázkou ale zůstává, jaké byly vztahy Spolkové republiky Německa k Československu před rokem 1966? Tedy před rokem, kdy se ve Spolkové republice dostane k moci tzv. vláda velké koalice, kterou významně ovlivňoval SPD v čele s Willy Brandtem, jako ministrem zahraničí?

Všeobecně by se dalo odpovědět, že vztahy NSR a ČSSR byly až do poloviny 60. let špatné a to bez trvalých změn, podobně jako vztahy NSR k ostatním zemím východního bloku. Vinu lze spravedlivě rozdělit mezi obě strany, protože v době Adenauerovy politiky převládala

---

⁶⁸ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999, s. 23.

v západním Německu silný antikomunistický postoj a v Československu je vytvářen obraz NSR jako fašistického a imperialistického státu, který představuje ohrožení evropského míru. Ani zahraniční politika, formovaná především v Bonnu, založená na tzv. Hallsteinově doktríně,⁶⁹ nepřispívala ke zlepšení situace mezi oběma zeměmi. A naopak zahraniční politika ČSSR silně vystupovala proti zapojování NSR do západních struktur (tedy proti zásadnímu bodu Brandtovy politiky), a zvláště proti vstupu NSR do NATO.⁷⁰

Daleko důležitější byly ovšem konkrétní křivdy z minulosti, jimiž byly vztahy NSR a ČSSR zatíženy. Hitlerova imperialistická, expanzivní zahraniční politika, podpis mnichovské dohody v září 1938, poválečný odsun Němců, to všechno byla témata, která vnášela do vztahů obou zemí negativní emoce a zatěžovala je nevyřešeným dědictvím z minulosti.

Na jakou zahraničněpolitickou koncepci se v této složité situaci orientovala nová západoněmecká vláda? Důležité myšlenkové podněty, pro toto období východní politiky, přicházejí ze Spojených států amerických. Především z okolí administrativy kolem prezidenta Kennedyho. Brandtovy úvahy o co možná nejtěsnějším zapojení východní Evropy do komunikace se Západem se mohly dovolávat Kennedyho projevu z 26. června 1963 před berlínskými studenty: „Není příliš brzy na to, abychom uvažovali v celoevropských pojmech.“⁷¹ Deník Rudé právo psal o Kennedyho návštěvě v NSR: „V jeho vystoupeních je přítom množství formulací a stanovisek, s nimiž rozhodně nelze souhlasit.“⁷²

---

⁶⁹ Hallsteinova doktrína vycházela z oprávnění spolkové vlády být mluvčím všech Němců a přikazovala přerušit či nenavázat diplomatické styky se státem, který uznal NDR.

⁷⁰ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha 2002, s. 66.

⁷¹ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 14-15.

⁷² BOCHMAN, Jiří, *Kennedy v Západním Německu*. In: Rudé právo 1963, 6/27, s. 5.

Poté, co Brandt jako ministr zahraničí vlády velké koalice převzal vládní odpovědnost, otevřely se mu možnosti pro utváření zahraniční politiky, která mohla v praxi navázat na celoživotní zkušenosti a rozvíjené koncepce. Smyslem Brandtovy nové východní politiky, založené na přechodu od uspořádaného „sousedství“ k „soužití“, bylo postupné otevírání Spolkové republiky vůči světu s tím, že nakonec povede k mírovému uspořádání v Evropě.

Z celoevropského pohledu hrají nejdůležitější roli otázky bezpečnosti. Bezpečnost se ve vztahu Západ – Východ a naopak stávala tématem, které se dlouhodobě udržovalo v centru pozornosti. Evropský bezpečnostní systém proto musel být součástí evropského mírového uspořádání. Existovaly dva modely možného uspořádání Evropy:

- 1) Model vycházející z dalšího trvání současných seskupení a jejich uvedení do souladu.
- 2) Model předpokládající postupné zrušení NATO i Varšavské smlouvy a vytvoření nového paktu na jejich místě.⁷³

Brandt se domníval, že v současnosti je reálný první model, což ovšem nevyklučovalo pozdější přechod k druhému modelu. Brandt tedy upřednostňoval model dalšího vývoje současných struktur a nepovažoval politické a hospodářské posilování západoevropské integrace za protiklad k celoevropskému vývoji. ES⁷⁴ jsou podle něj jádrem Evropy, a proto mají zvláštní prioritu v německé zahraniční politice.

V praxi se pak vycházelo z toho, že první model bezpečnostního uspořádání v Evropě bude určující, nikoli však nutně konečný. Oficiálně byl tento přístup oznámen na zasedání Rady ministrů Západoevropské unie počátkem července 1968 (tedy ještě před srpnovými událostmi

---

⁷³ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 15.

⁷⁴ Evropská společenství.

v Československu 1968) Egonem Bahrem, německý politik působící v SPD, a obsahuje tři základní body:

- 1) Vytvoření systému bilaterálních dohod a zřeknutí se síly.
- 2) Dohoda o vyváženém snížení vojsk.
- 3) Vybudování systému kolektivní bezpečnosti.⁷⁵

3. 2. VZTAHY NSR K NDR, POLSKU, SSSR A ČSSR

Již výše bylo nastíněno, že vztahy jednotlivých zemí východního bloku vůči NSR a naopak se nevyvíjely rovnoměrně. ČSSR patřila mezi země, jejichž vztah k NSR byl dlouhodobě zatížen minulostí a jehož řešení nepatřilo zpočátku mezi priority spolkové vlády. Kniha Smlouva o vzájemných vztazích mezi SRN a ČSSR popisuje: „V obdivuhodně rychlém sledu uzavřela SRN sérii smluv ... Smlouva mezi SRN a ČSSR byla tudíž součástí smluvní série, zahájené smlouvou SRN – SSSR.“⁷⁶

Pokud hovoříme o průběhu „nové východní politiky“, která začala v polovině 60. let, je pro NSR nejdůležitější vztah k SSSR. Ve spolkové vládě převládala již dlouhá léta představa, která nebyla daleko od pravdy, a která jednotlivé komunistické režimy pokládala za závislé na zahraniční politice Moskvy. Nutnost vyřešit právě německo-sovětské vztahy se tak zdála být předpokladem k usmíření s dalšími zeměmi jako např. Polsko a Československo.

K významné úpravě německo-sovětských vztahů došlo 12. srpna 1970, kdy je podepsána tzv. moskevská smlouva. Její význam byl pro další rozvoj spolupráce mezi Východem a Západem ve středoevropském regionu klíčový. Willy Brandt: *„In addition to economic and cultural relations between Germany and the Soviet Union we hope for an*

---

⁷⁵ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974* Praha 1999, s. 16.

⁷⁶ BŘACH, Radko, *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973*, Praha 1994, s. 9.

*improvement of the political relationship between the two of us. Because it would not be realistic to expect an abrupt and fundamental change, we are exerting ourselves to attain an understanding step by step.*⁷⁷ Moskevská smlouva byla prvním z řady smluv, které svým obsahovým zaměřením odpovídali konceptům východní politiky. Mimo zřeknutí se násilí a zavázání se k mírovému řešení konfliktů řešila smlouva např. i situaci kolem připravované smlouvy s Polskem. Vymezení hranic a vytyčení smluv s dalšími socialistickými státy byly rovněž obsahem moskevské smlouvy. Závěrečné body smlouvy pak hovořily o navázání intenzivních vztahů v hospodářské, kulturní a vědecko-technické oblasti, čili zcela v duchu politiky „malých kroků“. Článek smlouvy, který se zabýval mnichovskou dohodou, odkázal však všechna jednání o její neplatnosti do roviny jednání mezi NSR a ČSSR. Zpočátku ovšem obě zúčastněné strany zastávaly v interpretaci „Mnichova“ zcela odlišná stanoviska.⁷⁸

Pro Spolkovou republiku představovalo další důležitou součást jednání uzavření dohod s Polskou lidovou republikou. V listopadu 1970 zahájila oficiální jednání polského ministra zahraničí Stefana Jedrychowskeho a spolkového ministra zahraničí Waltra Sheela. Po schválení výsledku jednání oběma vládami, byla 7. prosince 1970 podepsána smlouva spolkovým kancléřem Willym Brandtem a předsedou vlády Józefem Cyrankiewiczem i oběma ministry zahraničí Waltrem Sheelem a Stefanem Jedrychowským ve Varšavě. Při této příležitosti také Spolková republika poprvé učinila gesto usmíření vůči státu střední a východní Evropy. Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Polskou lidovou republikou se skládala z celého souboru dokumentů tvořeného:

- a) Vlastní smlouvou o základech normalizace vzájemných vztahů.

---

⁷⁷ BRANDT, Willy, *A Peace Policy for Europe*, Velká Británie 1969, s. 94.

⁷⁸ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha 2002, s. 74.

- b) Výměnou diplomatických nót Spolkové republiky Německo se západními velmocemi.
- c) Jednotlivými prohlášeními obou stran, tj. zveřejněnou polskou „Informací“ k otázce vysídlení a dalšími nezveřejněnými prohlášeními a výhradami obou stran, v širším slova smyslu sem patří i nezveřejněné ujednání navázat diplomatické vztahy, a to bezprostředně po vstupu Smlouvy v platnost.⁷⁹

Smluvní partneři se snažili překonat minulost, která přinesla oběma zemím mnoho utrpení. Úsilí NSR o usmíření s Polskem bývá někdy přirovnáváno k usmíření mezi Bonnem a Paříží. Polsko-německá normalizace byla o to obtížnější, že Polsko bylo první obětí druhé světové války. Navíc společenský systém obou zemí byl odlišný. To vše si zřejmě spolkový kancléř dobře uvědomoval, když při kladení věnců ve varšavském ghettu zcela nečekaně poklekl a minutou ticha uctil památku obětí nacistického režimu.

I vztahy mezi oběma německými státy se podařilo upravit a „znormalizovat“. Podařilo se to díky Smlouvě o základech vztahů mezi NDR a NSR z 21. prosince 1972. Článek z Rudého práva: „Státní tajemník NDR dr. M. Kohl podtrhl hned na začátku prohlášení, že podepsání smlouvy je v plném souladu s mírovou politikou, kterou NDR rozvíjí již dlouhá léta.“⁸⁰

Tato smlouva dala v první řadě možnost oběma německým státům zasahovat do nejrůznějších akcí světové politiky. Jejím důležitým výsledkem bylo i to, že obě části Německa mohly přistoupit k různým mezinárodním úmluvám. Tato smlouva sice nepřinesla to, co si Willy Brandt a jiní němečtí politici slibovali od spolupráce na úrovni obou států –

---

⁷⁹ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 48

⁸⁰ BEDNARIČ, Alfons, *Základní smlouva NDR – NSR podepsána*. In: *Rudé právo* 1972, 12/22, s. 7.

a sice vyřešení „německé otázky“ a následné vyjednávání o sjednocení, ale i tak Smlouva o vzájemných vztazích přispěla (společně s Čtyřstrannou dohodou⁸¹) k uvolnění napětí ve střední Evropě. Smlouva o základech vztahů nakonec překročila rámec běžné dvoustranné dohody a dostalo se jí mimořádné pozornosti jak v německém, tak evropském a světovém tisku. Byla označována jako „významný krok k mírové Evropě“ či „historický dokument“.⁸² Poslední smlouva, kterou „zbývalo“ uzavřít, se tak týkala vztahů s ČSSR.

3. 3. JAK ZATĚŽOVALA NEPLATNOST MNICHOVSKÉ DOHODY ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY?

V otázce tzv. Sudet se NSR brzy smířila s územními změnami uskutečněnými po druhé světové válce. Vůči Československu a sovětskému svazu se politika neuznání omezila na dílčí právní otázku, totiž na okamžik, od kterého má být mnichovská dohoda neplatná.

Mnichovská dohoda byla uzavřena v září 1938 Německem, Itálií, Francií a Velkou Británií a na jejím základě byla velká část československého pohraničí připojena k německé říši. Titulní strana Večerního Českého slova z roku 1938: „Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým! Ultimátum, pro jaké v dějinách národů není příkladu. Všichni spojenci nám odmítli pomoc.“⁸³ Československo zastávalo názor, že tato dohoda vznikla pod tlakem na československou vládu, a proto je neplatná od počátku – „*ex tunc*“. Bonnské vlády se naopak domnívaly, že dohoda

---

⁸¹ Též Dohoda čtyř - Podepsaná 3. 6. 1972 zástupci USA, SSSR, VB a F. Cílem bylo zmírnění napětí v Berlíně. Dohoda potvrzovala, že bývalý západní Berlín není součástí NSR a upravovala jeho vztahy k NSR a NDR.

⁸² PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 124.

⁸³ Autor neznámý, *Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým!*. In: *Večerní České slovo* 1938, r. XX., č. 222.

byla nejdříve právně účinná, ale později se stala neplatnou „*ex nunc*“.⁸⁴ Willy Brandt: „*Its reference to the Munich Diktat of 1938, which had doomed the Czechoslovak Republic to destruction, was unequivocal: the Munich Agreement, which had come into being under the threat of force, was no longer valid.*“⁸⁵

Pokud prostudujeme samotný dokument Pražské smlouvy z 11. prosince 1973, zjistíme, že mnichovská dohoda se stala jedním z ústředních témat tohoto dokumentu. Společně s jednou větou v preambuli se dva články z celkových šesti zabývají právě neplatností mnichovské dohody. Hned první článek smlouvy říká: „Československá socialistická republika a Spolková republika Německa považují mnichovskou dohodu z 29. září 1938 vzhledem ke svým vzájemným vztahům podle této Smlouvy za nulitní.“⁸⁶

Jestliže se tedy prosadilo přání ČSSR zahrnout do smlouvy výrok o neplatnosti mnichovské dohody, pak si Spolková republika uchovala své odmítnutí označit podobně jako Francie, Itálie a NDR tuto nulitu za účinnou od počátku.

Smlouva je „považována“ („*wird betrachtet*“) za neplatnou, což se v německém právním jazyce blíží fikci. U skutečně neplatné právní dohody byla její nulita stanovena („*feststellen*“) nebo potvrzena („*bestätigen*“). Navíc byla její neplatnost jasně omezena slovy „vzhledem ke svým vzájemným vztahům“ jen na parametry uzavírající pražskou

---

⁸⁴ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 26.

⁸⁵ BRANDT, Willy, *People and Politics. The years 1960 – 1975*, Boston 1978, s. 166.

⁸⁶ *Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa. Praha, 11. 12. 1973.* [online]. [cit. 2014 – 07 - 04]. Dostupná: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=94~2F1974&part=&name=&rpp=15#seznam>

smlouvu. Vztahy ke třem zbývajícím partnerům mnichovské dohody (a mezi nimi) zůstávají smlouvou nedotčeny.⁸⁷

Protože smlouva neříkala nic o nulitě od počátku, mohlo by se vyvodit (a to pouze ze třetí věty preambule), že mnichovská dohoda byla skutečně vnucena Československu pouze pod hrozbou síly. Jenomže problém s mnichovskou dohodou byl v rovině mezinárodního práva ještě složitější. Museli bychom totiž předpokládat, že veškeré „vnucené“ smlouvy např. z roku 1938 byly od počátku neplatné, jenže v době podpisu mnichovské dohody takový právní názor neexistoval. I na to NSR poukazovala. Tento právní stav řeší Pražská smlouva, která svým způsobem dávala oběma stranám na výběr. Spolková republika se mohla rozhodnout, že bude považovat mnichovskou dohodu za neplatnou „až později“, tedy např. po porušení dohody Německou říší v březnu 1939, či až po odstoupení ostatních smluvních partnerů (VB,F) nebo dokonce až po vzniku NSR v roce 1949. Poslední možností pro Spolkovou republiku bylo uznat neplatnost mnichovské dohody až v době platnosti Pražské smlouvy. Na druhé straně Československo mohlo považovat mnichovskou dohodu za neplatnou od počátku, pokud se mu podaří prokázat zásadu mezinárodního práva, že „vnucené“ dohody jsou neplatné „*ex tunc*“.⁸⁸

Smlouva o vzájemných vztazích však obsahovala řadu výhrad i k pozdější neplatnosti mnichovské dohody. Byly shrnuty v druhém článku Smlouvy o vzájemných vztazích a první odstavec článku zní: „Tato Smlouva se nedotýká právních účinků, které vyplývají vůči fyzickým nebo právnickým osobám z práva použitého v době od 30. září 1938 do 9. května 1945. Vyňaty z toho jsou účinky opatření, které obě smluvní

---

⁸⁷ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 129.

⁸⁸ Tamtéž, s. 130.

strany považují pro jejich neslučitelnost se základními zásadami spravedlnosti za nulitní.“⁸⁹

Z tohoto článku vyplývá, že všechny právní vztahy na území tzv. Sudet, zůstávají nedotčeny a to i tehdy, pokud vznikly v období nacistické okupace Československa, kdy na jeho území platilo právo Německé říše. Poslední věta z úryvku se jasně vztahuje k nacistickému právu (zákony proti Židům apod.), které pochopitelně ani jedna ze smluvních stran nemohla akceptovat jako platné (byť již historicky).

Druhý odstavec tohoto článku se věnuje problému státní příslušnosti: „Tato Smlouva ponechává nedotčenu státní příslušnost žijících a zemřelých osob, která vyplývá z právního řádu každé z obou smluvních stran.“⁹⁰ Odstavec vlastně potvrzuje západoněmecký právní názor o existenci jedné německé státní příslušnosti. Toto ustanovení se tak vztahovalo i na Němce žijící v NDR, přičemž územní vymezení státní příslušnosti (Státním příslušníkem je v tomto případě ten, kdo žije na území daného státu) není v textu zmíněno.

Třetí odstavec druhého článku pak hovoří de facto o tom, že Spolková republika je ochotna označit mnichovskou dohodu za vnucenou a prohlásit ji za neplatnou, ale pouze v případě, že samotné Spolkové republice a ani německým státním příslušníkům nevzniknou nové právní nároky na nápravu škod, restituce či reparace: „Tato Smlouva netvoří svými prohlášeními o mnichovské dohodě právní základnu pro materiální nároky Československé socialistické republiky a jejich fyzických a právnických osob.“⁹¹

NSR se tedy v komplikované otázce neplatnosti mnichovské dohody držela svých vlastních (i materiálních) zájmů. Přístup

---

⁸⁹ *Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa. Praha, 11. 12. 1973. [online]. [cit. 2014 – 07 - 04].*

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

československé strany, byl v otázce neplatnosti „Mnichova“ silně ideologicky zatížen. Nové, již normalizační, komunistické vedení v Československu k očistě na poli zahraniční politiky přistoupilo příznačně – ideologickým sporem o „Mnichov“. A mnichovské perpetuum mobile zůstalo ještě na dlouho dobu zátěží čs. - německých vztahů.⁹²

---

⁹² BŘACH, Radko, *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy: studie*, Praha 1994, s. 66.

4. PRAŽSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1973

4. 1. CESTA KE SMLOUVĚ

Smlouva, která byla podepsána v roce 1973, s názvem Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN byla součástí smluvní politiky Brandtovy vlády a je srozumitelná v jejích celkových souvislostech.⁹³ Význam této smlouvy je závislý na potřebě vtělit ČSSR do kontextu východních smluv.

Nežli byla celková smlouva schválena a podepsána, bylo nutno provést různá opatření, jednání a přípravy. Sbližování mezi SRN a ČSSR probíhalo daleko dříve, než byla podepsána smlouva z roku 1973. Prvním takovým sbližovacím motorem se staly hospodářské zájmy, což bylo možné sledovat již v 50. a 60. letech.⁹⁴ Klíčovým problémem nad komunikací mezi NSR a ČSSR bylo vyřešení neplatnosti mnichovské dohody z roku 1938. „Byl to další protiprávní akt německé říšské vlády, kterým vlastně začala druhá světová válka. Proto ČSSR požadovalo uznání neplatnosti této dohody „ex tunc“ a náhradu škody. Bez takového prohlášení o neplatnosti nelze uzavřít žádnou smlouvu se Spolkovou republikou. Taková byla výchozí pozice československé strany.“⁹⁵ Spolková republika Německo zastávala takový názor, že právě Mnichovská dohoda vznikla v souladu s právem, ale Adolf Hitler ji pokazil tím, že vpadl do Československa v roce 1939 a je tedy jasné, že SRN z této dohody nevyvozuje žádná územní práva. Právě toto byla schopna SRN zahrnout do právě připravované smlouvy.⁹⁶ Na žádost ČSSR bylo tak

---

⁹³ BŘACH, Radko, *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973*, Praha 1994, s. 8.

⁹⁴ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999, s. 125.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

do smlouvy přidáno i jednání o Mnichovské dohodě. Pravděpodobně je to jeden z důvodů, proč od prosince 1970 trvalo další tři roky, než byla smlouva podepsána.

4. 2. PRŮBĚH JEDNÁNÍ

Jednání mezi ČSSR a SRN začalo 31. března 1971, kdy začala první kola předběžných rozhovorů. Deník Rudé právo: „Do Prahy v úterý přicestoval státní tajemník Paul Frank z ministerstva zahraničí Německé spolkové republiky. Na ruzyňském letišti byl přivítán vedoucím diplomatického protokolu ministerstva zahraničních věcí ČSSR ing. Z. Roškotem. P. Frank povede na čs. ministerstva zahraničních věcí rozhovory o vzájemných vztazích mezi ČSSR a NSR.“⁹⁷ Mezi zúčastněnými byl tehdejší státní tajemník ministerstva zahraničních věcí Paul Frank, československou delegaci vedl náměstek ministra zahraničních věcí Jiří Götz. Během prvních dvou rozhovorů si obě strany ujasnily svá stanoviska k nulitě mnichovské dohody.

Na jedné straně byla důležitost uznání neplatnosti mnichovské dohody od jejího vzniku až po vyplývající důsledky a tedy učinit tečku za temnou minulostí a otevřít tak cestu pro nově vzniklé pozitivní vztahy založené na vzájemné důvěře.⁹⁸ Naopak druhá strana tedy německá delegace se nechtěla dále zabývat minulostí, ale chtěla se soustředit na budoucnost a odmítala uznat mnichovskou dohodu za neplatnou od počátku. Další kola jednání se pak střídala mezi Prahou a Bonnem až do června roku 1972. „Československá veřejnost považuje návštěvu západoněmeckého kancléře W. Brandta za krok kupředu v rozvoji dvoustranných vztahů a za přínos dalšího zmírnění napětí v Evropě.“⁹⁹

---

⁹⁷ Autor neznámý, *Před rozhovory NSR – ČSSR*. In: Rudé právo 1971, r. 51, č. 76, s. 1.

⁹⁸ GÖTZ, Jiří, *Ke vztahům mezi ČSSR a NSR*. In: Nová mysl 10, 1973, s. 1327.

⁹⁹ KREJČÍ, Miloš, *Před návštěvou W. Brandta v ČSSR*. In: Rudé právo 1973, 12/11, s. 7.

V únoru 1973 již kancléř Brandt a první tajemník KSČ Husák ve svých projevech signalizovali dostatečnou ochotu k dohodě.

Jednání nebylo však bez potíží, projevoval se zde rušivý vliv NDR, která dokazovala všem, že se bez ní ve východním bloku nebude rozhodovat. To dokazovala i doložka tzv. O Západním Berlíně, která byla v souladu se Čtyřčlennou dohodou i na Západní Berlín, jak požadovala německá strana. Spory mezi zeměmi se vedly především o to, zda může Spolková republika hájit zájmy Západního Berlína a poskytovat právní pomoc jeho občanům.¹⁰⁰

Dne 7. května 1973 bylo v Praze zahájeno oficiální jednání ministrů zahraničních věcí Bohuslava Chňouпка a Waltera Scheela¹⁰¹. Při dalších kolech byl vypracován návrh textu smlouvy i s přílohami s výjimkou tzv. humanitárního dopisu.¹⁰² Materiál pro humanitní dopis zpracovávalo ministerstvo zahraničí a vnitra. Při zpracování docházelo i ke konfliktům mezi oběma ministerstvy a to proto, že ministr zahraničí Chňoupek byl vystaven tlaku německého velvyslanectví a nemohl si dovolit zanedbávat převzatých závazků. „Dne 29. ledna 1974 se dostavil na MZV chargé d'affaires velvyslanectví SRN v Praze O. Heipertz a v rozhovoru s vedoucím 4. Teritoriálního odboru O. Křepelákem urgoval plnění slibů.“¹⁰³ Většinou se jednalo o předčasné propuštění občanů SRN z ČSSR. Ministerstvo zahraničí poté samostatně zpracovávalo humanitní otázky, které se týkaly zpravidla o vystěhování osob v penzijním a předpenzijním věku a kladně posuzovat žádosti rodičů o sloučení

---

¹⁰⁰ BEGEGNUNGEN, s. 544.

¹⁰¹ Walter Sheel byl v letech 1974–1979 byl prezidentem Západního Německa a v letech 1969–1974 ministrem zahraničí NSR a vicekancléřem

¹⁰² PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969 – 1974*, Praha 1999, s. 127.

¹⁰³ Srv. MZV 10905/74 – 4. AMZV ČR, 1970 – 1974, T NSR, 3, 2, 1974, 0388 – 034/112.

s nezletilými dětmi. V dalších případech se vycházelo z politických, ekonomických a bezpečnostních důvodů. Vše šlo podle dobré vůle ze strany SRN vůči československým nárokům na odškodnění.¹⁰⁴

Po třech letech dlouhých diplomatických jednání byla 11. prosince 1973 podepsána smlouva mezi ČSSR a SRN v Praze. Deník Rudé právo napsal: „Smlouva o vzájemných vztazích mezi naší republikou a Německou spolkovou republikou, jejíž text byl parafován 20. června v Bonnu, byla v úterý 11. prosince slavnostně podepsána.“¹⁰⁵ Podepsána byla spolkovým kancléřem Willy Brandtem a ministrem zahraničních věcí Scheelem, kteří zastupovali německou stranu a předsedou vlády Štrougalem a ministrem zahraničních věcí Chňoupkem za stranu československou. Dne 10. července 1973 byla smlouva ratifikována a v červenci 1974 proběhla výměna ratifikační listiny v Bonnu. V archivu MZV byl záznam o jednání ministerstva zahraničních věcí ČSSR a bylo zde popsáno: „Spolkový ministr zahraničí H. – D. Genscher učinil prohlášení, ve kterém sdělil, že spolková vláda nesdílí výklad československé vlády, tak jak byl vyjádřen v důvodové zprávě a v expoé ministra Chňoupka před Federálním shromážděním, a považuje jej z hlediska mezinárodně právního za irelevantní. V reakci na prohlášení učinil ministr Chňoupek prohlášení, že československá vláda nesouhlasí se stanoviskem německé vlády a bude nadále vycházet z vlastní

---

¹⁰⁴ BŘACH, RADKO, *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1994, s. 60.

¹⁰⁵ ROVENSKÝ, Dušan, *Vzájmu míru a dobrého soužití národů v Evropě*, In: Rudé právo 1973, 12/12, s. 2.

interpretace smlouvy.“¹⁰⁶ Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN vyšla v souladu s ustanovením článku VI. v platnost.¹⁰⁷

4. 3. SMLOUVA O VZÁJEMNÝCH VZTAZÍCH MEZI ČSSR A NSR

Soubor dokumentů podepsaných v Praze 11. prosince 1973 se skládá z několika částí:

- 1) Smlouva o vzájemných vztazích (německy: *Vertrag über die gegenseitigen Beziehungen zwischen der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland*).
- 2) Korespondence o rozšíření článku II Smlouvy o vzájemných vztazích a dalších smluv ve smyslu článku V této Smlouvy na Západní Berlín.
- 3) Korespondence o úpravě humanitárních otázek.
- 4) Dopis československého ministra zahraničních věcí o otázce trestního stíhání v souvislosti se článkem II Smlouvy; a dále ještě dohoda o navázání diplomatických vztahů k datu podepsání smlouvy a korespondence, podle níž bude NSR vykonávat v ČSSR konzulární služby i pro Západní Berlín.¹⁰⁸

Mimo preambule a dvou již zmíněných článků Smlouvy, které se týkaly mnichovské dohody, obsahuje Smlouva článek III – Zřeknutí se síly, článek IV – Neporušitelnost hranic, článek V – Spolupráce a článek VI – Závěrečná ustanovení.

Článek třetí – O zřeknutí se síly – byl převzat ze smlouvy s Varšavou. Jeho hlavním smyslem bylo předejít budoucím konfliktům. Zmíněny byly i články 1a 2 Charty OSN, jejíž zásady jako např. právo na

---

¹⁰⁶ Záznam o jednání ministra zahraničních věcí ČSSR ing. Bohuslava Chňoupka se spolkovým ministrem zahraničí NSR H. – D. Genscherem ze dne 19. 7. 1974, MZV 15331/74 – 4, SÚA, fond 02/1, sv. 127, a. j. 127, b. 21.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 128.

¹⁰⁸ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*, Praha 1999, s. 128.

sebeurčení národů, lidská práva a základní svobody, byly pro Spolkovou republiku velmi důležité. Oba smluvní partneři se zde podřizovali „řešit všechny své spory výlučně mírovými prostředky“.¹⁰⁹

Článek čtvrtý byl převzat ze smlouvy s Polskou lidovou republikou a hovořil o tom, že oba partneři potvrzují „neporušitelnost svých společných hranic“¹¹⁰ a že ani v budoucnu „nebudou žádné územní nároky vznášet“.¹¹¹

Pátý článek nastiňoval podobu budoucí spolupráce obou smluvních partnerů a jmenoval oblasti, v nichž mělo dojít ke zlepšení sousedských vztahů, protože oba smluvní partneři: „Jsou zajedno v tom, že rozšíření jejich sousedské spolupráce v oblasti hospodářství, vědy, vědeckotechnických styků, kultury, ochrany prostředí, sportu, dopravy a jiných styků je v zájmu obou stran.“¹¹²

Šestý a poslední článek Smlouvy - Závěrečná ustanovení – pojednával o ratifikaci Smlouvy a text Smlouvy dál pokračuje a) korespondencí o Západním Berlíně a b) korespondencí k vysídlení, které mezi sebou vedou ministři zahraničních věcí obou zemí. Článek upravoval ratifikaci Smlouvy a její vstup v platnost po výměně ratifikačních listin v Bonnu. Zdůrazňovalo se to, že český i německý text měl mít stejnou platnost.¹¹³

Když se nyní zaměříme na to, jak byla Smlouva o vzájemných vztazích hodnocena z pohledu současníků, musíme velmi jasně rozlišovat mezi pohledem československé a západoněmecké strany.

---

¹⁰⁹ *Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa. Praha, 11. 12. 1973. [online]. [cit. 2014 – 07 - 04].*

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

Právě rozdílnost v přístupu ke smlouvám z let 1969-73 zapříčinil to, že myšlenky Brandtovy východní politiky zůstaly ve východním bloku až za ideologickou rovinou smluv.

Už v průběhu 60. let zaujímala československá vláda k „nové“ východní politice velice obezřetný postoj. Sice chápala, že východní politika, kterou prosazuje Willy Brandt, s dalšími západoněmeckými politiky, se lišila od postojů, které zastávala vláda kancléře Adenauera, ale ideologická rovina československo-německých vztahů stále převládala. Pro československou vládu bylo daleko důležitější, jak Smlouva posoudí mnichovskou dohodu a další „křivdy“ z minulosti, pro západoněmeckou stranu byly otázky spojené s minulostí více či méně překonáváním nutného zla na cestě za budoucí spoluprací. Např. vedoucí československé delegace Jiří Götz odpověděl deníku Práce na otázku - „Mohli jsme se ve smlouvě obejít bez uznání nulity mnichovské dohody?“ – takto: „Jedním z důležitých článků smlouvy je zásada vystříhání se hrozby silou a použití síly. Nikdo by nás proto nepochopil, že sjednáváme tuto smlouvu a současně není anulována právě tzv. mnichovská dohoda, která byla vnučena pod hrozbou násilí. Toto stanovisko musela nakonec uzнат i delegace SRN, i když se nás soustavně pokoušela přesvědčit, abychom nehleděli zpět, ale do budoucnosti. Naši partneři se po dlouhých diskusích nechali nakonec přesvědčit, že je možné vytvořit solidní základnu pro normalizaci vztahů mezi našimi zeměmi jen tehdy, když uděláme škrť za minulostí.“¹¹⁴

Tuto odpověď můžeme lehce porovnat s hodnocením Smlouvy vedoucím delegace Spolkové republiky Německo Paulem Frankem: „Každá strana může být spokojena. A to je ideál, o který je třeba usilovat

---

¹¹⁴ PLŠKOVÁ, Jaroslava, *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*. Vyd. 1. Praha: Ústav mezinárodních vztahů 1999, 216 s. ISBN 8085864754, s. 134.

při každém vyjednávání. To poskytuje záruku, že sporný bod zmizí po skončení jednání do říše přízraků, odkud již není návratu.“¹¹⁵

Právě dvojitě vnímání Smlouvy o vzájemných vztazích je příznačné a do značné míry vystihovalo to, jak se podařilo naplnit koncepty Brandtovy Ostpolitik. Zatímco na německé straně bylo období východní politiky obdobím úspěchu, na československé straně (i v ostatních satelitech SSSR) se východní politika nedočkala takových úspěchů jako v NSR.

Pro NSR znamenalo období východní politiky moment, kdy se konečně odtrhla od hitlerovské politiky a stala se vyspělou demokracií. Východní politika byla v tomto smyslu završením snažení o identifikaci Němců s novým státem (NSR), který už přestal být pouhým provizoriem a mohl se stát moderním, a také hospodářsky silným státem. Vždyť právě to byl jeden z cílů Brandtovy politiky „malých kroků“. Všechny vstřícné kroky Bonnské vlády (politika „malých kroků“, uznání NDR atd.) si získaly podporu především u západních Němců, kteří takovou politiku považovali za správnou a i Brandtova strana (SPD) dosahovala ve volbách mimořádných výsledků (ve volbách do *Bundestagu* v roce 1972 získala SPD 45,8% všech hlasů).¹¹⁶

Ve východním bloku byl úspěch *Ostpolitik* ve srovnání s NSR téměř nezatelný. Odlišná interpretace Brandtovy východní politiky vedla ve východním bloku spíše k legitimizaci komunistických režimů, které nebyly schopny odpoutat se od zahraniční politiky SSSR. Nakonec i smlouva se SSSR byla první smlouvou, která do určité míry posloužila jako předběžný koncept pro smlouvy s dalšími sovětskými satelity (Československo, Polsko, NDR).

---

¹¹⁵ Tamtéž, s. 135.

¹¹⁶ MERSEBURGER, Peter, *Willy Brandt: 1913-1992. Visionär und Realist*, Stuttgart 2002, s. 656.

Dvojití vnímání, či dvojití interpretace Brantovy východní politiky, je krásně popsáno úryvkem z knihy Radko Břacha, který pojednává o návštěvě Willyho Brandta v Praze v prosinci 1973 a jeho setkání s Gustávem Husákem: „V diskuzi o vzájemných stycích byl patrný další rozdíl. Brandt mluvil o kontaktech lidí, mládeže, spolků, zájmových sdružení, Husák jen o možnosti kontaktu parlamentů. Z Husákova podnětu došlo i na kontroverzní téma reparací a restitucí a tzv. nepřátelského působení proti Československu v SRN. Pokud šlo o Svobodnou Evropu a Svobodu, byla Brandtova odpověď jednoduchá – německá vlády tyto vysílače nekontrolovala. Pozůstatky nevraživosti ze strany Sudetoněmeckého Landsmanšaftu měl vyřešit řas a výměna generací (to ostatně platilo i o čs. straně). Na československé požadavky ohledně restitucí a odškodnění reagoval Brandt naléhavou radou: „Nedělejte to sobě a nám zbytečně těžké. Nespojujte otázky budoucí spolupráce s otázkami minulosti... Máme nyní rok 1973... Většina lidí žijících ve Spolkové republice Německo ví, co byl nacismus, z čety. To neznamena, že jsou vyňati z určité historické zodpovědnosti, ale pro ně je velmi těžké přijmout nějaký druh individuální viny, oni ji nemají. Mám proto silný dojem, že se musíme více orientovat na budoucnost, než na minulost, jinak bychom se mohli stát zajatci minulosti“.¹¹⁷

---

¹¹⁷ BŘACH, Radko, *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1994, 97 s. ISBN 8085270374, s. 52.

5. ZÁVĚR

Ostpolitik neboli východní politika založená Willym Brandtem je nová koncepce politiky vůči východní Evropě. Politika se začala rozvíjet již za Konrada Adenauera, ale výsledky přinášela až nová politika W. Brandta. Willy Brandt se zaměřil na chápání politiky parlamentní demokracie a na samotný zrod uvažování v duchu zásad východní politiky.

Za hlavní tezi práce lze považovat tvrzení, že Brandtova východní politika nebyla na československé straně (ať už záměrně či nevědomě) pochopena a její prostředky (např. politika „malých kroků“) se nemohly prosadit v prostředí, které nedokázalo postavit rovinu praktického života před ideologická dogmata. Vždyť např. i otázka „Mnichova“, kterou se zabývá Smlouva o vzájemných vztazích, je něčím, co v hlavách českých lidí stále existuje jako historické trauma či nespravedlnost, za níž nese odpovědnost náš západní soused.

Při hodnocení východní politiky v práci jsem došla k závěrům, které nutí odlišit její vnímání v NSR a v Československu. Zatímco v západním Německu dosáhla Brandtova východní politika mnoha úspěchů a vedla až ke skutečnému „sebeuznání“ nového německého státu, v Československu se koncept východní politiky setkal s nepochopením a neproniknutelnou ideologickou bariérou. Východní politika nevedla k proměně východního bloku, jak si od ní někteří slibovali. V otázce Československa se nabízela i otázka, jestli v tomto období prosazoval svoji vlastní nezávislou zahraniční politiku.

První část práce se zabývala obdobím východní politiky, kterou nelze omezit pouze na léta 1969 – 1973. Její zrod je komplikovaný, silně spojený se samotnou osobou Willyho Brandta, který je do určité míry politickým vizionářem. Období Brandtovy emigrace již formuje stěžejní názory na demokracii a poválečné uspořádání.

Na základě poválečných událostí lze doložit to, že samotný koncept východní politiky je definován prostředky, které používala. Východní politika tak působila více jako živý organismus, který se stále vyvíjel. Právě v této době byl totiž doplněn o politiku „koexistence“ a „malých kroků“, které předznamenávali budoucnost evropské politiky v širším měřítku. Právě politiky vyhlášený důraz na „běžné“ občany, zlepšení jejich života, dialog a komunikaci v éře mediálního světa se stávají díky Brandtově východní politice skutečností.

Druhá část textu se zabývá uplatňováním výsledné koncepce východní politiky v praxi, se zvláštním zaměřením na československo-německé vztahy. Tato část práce prokázala, že důležitou součástí praktické východní politiky byla smlouva se SSSR, která značným způsobem „předurčila“ podobu smluv s ostatními sovětskými satelity (Československo, Polsko, NDR).

V práci byla rozebrána Smlouva o vzájemných vztazích z prosince 1973 a pozornost byla věnována i specifickým, často konfliktním, tématům, která provázela československo-německé vztahy. Zvláštní kapitola byla věnována i otázkám spojeným se spory o neplatnost mnichovské dohody, která byla pro poválečné, československo-německé, vztahy zásadním tématem.

Snad právě to, že nejdříve se musí proměnit myšlení lidí, a teprve následovně lze uzavírat funkční smlouvy a dohody na mezinárodní úrovni. Tato zásadní politická myšlenka je myšlenkou Brandta.

6. ZDROJE

Prameny:

ARCHIV MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ:

Záznam o jednání ministra zahraničních věcí ČSSR ing. Bohuslava Chňouпка se spolkovým ministrem zahraničí NSR H. – D. Genscherem ze dne 19. 7. 1974, MZV 15331/74 – 4, SÚA, fond 02/1, sv. 127, a. j. 127, b. 21.

Autor neznámý, *Před rozhovory NSR – ČSSR*. In: Rudé právo 1971, r. 51, č 76.

Autor neznámý, *Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým!*. In: Večerní České slovo 1938, r. XX., č. 222.

BEDNARIČ, Alfonz, *Základní smlouva NDR – NSR podepsána*. In: Rudé právo 1972, 12/22.

BOCHMAN, Jiří, *Kennedy v Západním Německu*. In: Rudé právo 1963, 6/27.

KREJČÍ, Miloš, *Před návštěvou W. Brandta v ČSSR*. In: Rudé právo 1973, 12/11.

Materiál pro humanitní dopis Srv. MZV 10905/74 – 4. AMZV ČR, 1970 – 1974, T NSR, 3, 2, 1974, 0388 – 034/112.

ROVENSKÝ, Dušan, *V zájmu míru a dobrého soužití národů v Evropě*, In: Rudé právo 1973, 12/12.

Literatura:

CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. Praha 2002, 445 s. ISBN 8086432416.

BECK, Ulrich. *Vynalézání politiky: k teorii reflexivní modernizace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 273 s. ISBN 9788086429649.

Behring, Rainer: *Zwischen Sozialismus und Demokratie. Europakonzeptionen des sozialdemokratischen Exils im Schatten transnationaler Parteienkonflikte*. - In: Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa. Hrsg. von Jürgen Mittag. Essen: Klartext Verlag 2006 s. 229-249. (Veröffentlichungen des Instituts für soziale Bewegungen. Schriftenreihe A: Darstellungen 37).

BECKER, Winfried, *Nové koncepce v mezinárodních vztazích Spolkové republiky Německa. Západní vazby, evropská orientace, znovusjednocení*. In: Historický obzor IX. – X., 1996.

BOLESCH, Hermann Otto a Hans Dieter LEICHT. *Der lange Marsch des Willy Brandt: ein Porträt des deutschen Bundeskanzlers*. Tübingen: Horst Erdmann, 1970, 183 s., obr. příl.

BRANDT, Willy. *People and Politics: the years 1960-1975*. 1. amer. ed. Boston: Little, Brown and Company, 1978, 524 s.

BRANDT, Willy. *A peace policy for Europe*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1969, 5, 225 s.

BŘACH, Radko. *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973: od prvních rozhovorů po ratifikaci smlouvy: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 97 s. ISBN 8085270374.

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. 1. vyd. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, 384 s. ISBN 8086547078.

FIALA, Petr. *Německá politologie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, 294 s. ISBN 8085959062.

GÖTZ, Jiří, *Ke vztahům mezi ČSSR a NSR*. In: *Nová mysl* 10, 1973.

MERSEBURGER, Peter. *Willy Brandt: 1913-1992 : Visionär und Realist*. 4. Aufl. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002, 927 s. ISBN 3421053286.

MISGELD, Klaus. *Sozialdemokratie und Aussenpolitik in Schweden: Sozialistische Internationale, Europapolitik und die Deutschlandfrage 1945-1955*. Frankfurt/M: Campus Verlag, 1984, 563 s.

PLŠKOVÁ, Jaroslava. *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969-1974*. Vyd. 1. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1999, 216 s. ISBN 8085864754.

Schmidt, Wolfgang. *Kalter Krieg, Koexistenz und kleine Schritte. Willy Brandt und die Deutschlandpolitik 1948-1963*. Wiesbaden. Westdeutscher Verlag, GWV Fachverlage 2001, ISBN: 3-531-13624-0.

SKŘIVAN, Aleš, Konrad Adenauer a vznik spolkové republiky. In: *Historický obzor IV.*, 1992.

STERN, Carola. *Willy Brandt*. 5. Aufl. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1996. ISBN 3499502321.

Elektronické zdroje:

Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa. Praha, 11. 12. 1973. [online]. [cit. 2014 – 07 - 04]. Dostupná také z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=94~2F1974&part=&name=&rpp=15#seznam>

Schmidt, Wolfgang. *Die Wurzeln der Entspannung Der konzeptionelle Ursprung der Ost - und Deutschlandpolitik Willy Brandts in den fünfziger Jahren*. [online]. [cit. 2014 – 07 - 04]. Dostupné také z: http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/2003_4.pdf

Časopis Rudé právo – <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>

7. RESUMÉ

The bachelor thesis deals with the *Ostpolitik*. *Ostpolitik* or East policy based on Willy Brandt is a new concept of policy toward Eastern Europe. It began to develop at the time Konrad Adenauer, but the results have brought new policies of W. Brandt. Willy Brandt focused on the understanding of the political and parliamentary democracy at the very birth of thinking in the spirit of the principles of Eastern policy.

Eastern policy period can not be restricted to the years 1969 - 1973. Its genesis is complicated, strongly connected with the personality of Willy Brandt, who was, in a way, a political visionary. It is claimed that already the times of Brandt's emigration formed his most important views of democracy and postwar arrangement. On the grounds of postwar events, it is claimed the very concept of *Ostpolitik* should be defined in terms of the tools it has used. *Ostpolitik* thus gives impression of the living organism, whose development is not over. In these days, it is supplemented by the policy of "small steps" and "coexistence", which prefigure the future of general European policy.

The important part of the practical *Ostpolitik* was the contract with the USSR, which adumbrated the forms taken by contracts with other Soviet satellites (Czechoslovakia, Poland, GDR). While Brandt's *Ostpolitik* had much success in West Germany and achieved the real "self-acknowledgement" of the new German state, it faced misunderstanding and impermeable ideological barrier in Czechoslovakia.

Brandt's *Ostpolitik* was not well understood in Czechoslovakia (whether intentionally or not) and its tools (e.g. the "small steps policy") could not be realized in the milieu which preferred ideological dogma to practical life. Even the "Munich issue", which is a subject matter of the Prague Treaty, has lasted to these days and is interpreted as a historical trauma or injustice by Czech people who keep to blame the Western neighbour for it. Perhaps this is how one could sum up the central political

thought of Willy Brandt: Functioning treaties and international agreements should not be concluded before the way people think is transformed.

8. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa. Praha, 11. 12. 1973.

94/1974 Sb.

VYHLÁŠKA

ministra zahraničních věcí

ze dne 3. října 1974

o Smlouvě o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa

Dne 11. prosince 1973 byla v Praze podepsána Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa.

Se Smlouvou vyslovilo souhlas Federální shromáždění Československé socialistické republiky a prezident republiky ji ratifikoval. Ratifikační listiny byly vyměněny v Bonnu dne 19. července 1974.

Podle svého článku VI Smlouva vstoupila v platnost dnem 19. července 1974.

Český text Smlouvy a dopisů k ní přináležejících se připojuje současně.

První náměstek ministra:

Krajčír v. r.

SMLOUVA

o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa

Československá socialistická republika

a

Spolková republika Německa

poučeny historií, že mír vyžaduje harmonické soužití národů Evropy,

v pevné vůli jednou provždy skoncovat s neblahou minulostí ve svých vztazích, především v souvislosti s druhou světovou válkou, která přinesla nezměrné útrapy evropským národům,

uznávající, že mnichovská dohoda z 29. září 1938 byla Československé republice vnucena nacistickým režimem pod hrozbou síly, uvědomující si, že v obou zemích vyrostla nová generace, která má právo na zajištěnou mírovou budoucnost, vedeny úmyslem vytvořit trvalé základy pro rozvoj dobrých sousedských vztahů, ve snaze upevnit mír a bezpečnost v Evropě přesvědčeny, že mírová spolupráce na základě cílů a zásad Charty Organizace spojených národů odpovídá tužbám národů a zájmům míru ve Světě, se dohodly takto:

Čl. I

Československá socialistická republika a Spolková republika Německa považují mnichovskou dohodu z 29. září 1938 vzhledem ke svým vzájemným vztahům podle této Smlouvy za nulitní.

Čl. II

(1) Tato smlouva se nedotýká právních účinků, které vyplývají vůči fyzickým nebo

právními osobám z práva použitého v době od 30. září 1938 do 9. května 1945.

Vyňaty z toho jsou účinky opatření, které obě smluvní strany považují pro jejich neslučitelnost se základními zásadami spravedlnosti za nulitní.

(2) Tato Smlouva ponechává nedotčenu státní příslušnost žijících a zemřelých osob, která vyplývá z právního řádu každé z obou smluvních stran.

(3) Tato Smlouva netvoří svými prohlášeními o mnichovské dohodě právní základnu pro materiální nároky Československé socialistické republiky a jejich fyzických a právnických osob.

Čl. III

(1) Československá socialistická republika a Spolková republika Německa se řídí ve svých vzájemných vztazích i v otázkách zajištění bezpečnosti v Evropě a ve světě cíli a zásadami zakotvenými v Chartě Organizace spojených národů.

(2) V souladu s tím budou podle článku 1 a 2 Charty Organizace spojených národů řešit všechny své spory výlučně mírovými prostředky a vystříhají se hrozby silou nebo použití síly v otázkách, které se týkají evropské a světové bezpečnosti, jakož i ve svých vzájemných vztazích.

Čl. IV

- (1) Československá socialistická republika a Spolková republika Německa v souladu s výše uvedenými cíli a zásadami potvrzují neporušitelnost svých společných hranic nyní i v budoucnu a vzájemně se zavazují neomezeně respektovat svou územní celistvost.
- (2) Prohlašují, že nemají vůči sobě žádné územní nároky a nebudou takové nároky vznášet ani v budoucnu.

Čl. V

- (1) Československá socialistická republika a Spolková republika Německa podniknou další kroky k širokému rozvoji svých vzájemných vztahů.
- (2) Jsou zajedno v tom, že rozšíření jejich sousedské spolupráce v oblasti hospodářství, vědy, vědeckotechnických styků, kultury, ochrany prostředí, sportu, dopravy a jiných styků je v zájmu obou stran.

Čl. VI

Tato Smlouva podléhá ratifikaci a vstoupí v platnost dnem výměny ratifikačních listin, která má být provedena v Bonnu.

Na důkaz toho zmocněnci smluvních stran tuto Smlouvu podepsali.

Dáno v Praze dne 11. prosince 1973 ve dvou vyhotoveních, každé v jazyce českém a německém, přičemž obě znění mají stejnou platnost.

Za Československou socialistickou republiku:

L. Štrougal v. r. B. Chňoupek v. r.

Za Spolkovou republiku Německa:

W. Brandt v. r.

W. Scheel v. r.

Vážený pane ministře,

mám čest jménem vlády Spolkové republiky Německa potvrdit shodu dosaženou v jednáních, že platnost článku II dnes podepsané Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Spolkovou republikou Německa a Československou socialistickou republikou bude rozšířena podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971 v souladu se stanovenými procedurami na Berlín (Západní).

Spolková republika Německa a Československá socialistická republika hodlají sjednávat v každém jednotlivém případě rozšíření smluv, které vyplynou z realizace článku V této Smlouvy, na Berlín (Západní) podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971 v souladu se stanovenými procedurami.

Prosím, abyste mi s tímto potvrdil Váš souhlas.

Přijměte, pane ministře, projev mé hluboké úcty.

Walter Scheel

Vážený pan

Ing. Bohuslav Chňoupek ministr zahraničních věcí

Československé socialistické republiky

Vážený pane spolkový ministře,

mám čest potvrdit jménem vlády Československé socialistické republiky příjem Vašeho dopisu z dnešního dne, který má toto znění:

" Mám čest jménem vlády Spolkové republiky Německa potvrdit shodu dosaženou v jednáních, že platnost článku II dnes podepsané Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Spolkovou republikou Německa a Československou socialistickou republikou b u d e rozšířena podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971 v souladu se stanovenými procedurami na Berlín (Západní).

Spolková republika Německa a Československá socialistická republika hodlají sjednávat v každém jednotlivém případě rozšíření smluv, které vyplynou z realizace článku V této Smlouvy, na Berlín (Západní) podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971 v souladu se stanovenými procedurami.

Prosím Vás, abyste mi s tímto potvrdil Váš souhlas."

Vláda Československé socialistické republiky s tím souhlasí.

Přijměte, pane spolkový ministře, projev mé hluboké úcty.

B. Chňoupek

Vážený pan Walter Scheel

spolkový ministr zahraničí Spolkové republiky Německa

Vážený pane ministře,

v souvislosti s dnešním podpisem Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Spolkovou republikou Německa a Československou socialistickou republikou mám čest sdělit V á m s odvoláním na článek V této Smlouvy, že bylo dosaženo při smluvních jednáních shody v těchto otázkách:

1. V rámci svých snah o rozvoj vzájemných vztahů budou věnovat vláda Spolkové republiky Německa a vláda Československé socialistické republiky pozornost humanitním otázkám.

2. Československá strana prohlásila, že příslušná československá místa budou blahovlně posuzovat v souladu se zákony a právními předpisy, platnými v Československé socialistické republice, žádosti československých občanů, kteří si na základě své německé národnosti přejí vystěhovat se do Spolkové republiky Německa.

Německá strana prohlásila, že v souladu se zákony a právními předpisy, platnými ve Spolkové republice Německa, mohou osoby české či slovenské národnosti, které si to přejí, vystěhovat se do Československé socialistické republiky.

3. Ze strany obou vlád není námitek proti tomu, aby Německý červený kříž a Československý červený kříž napomáhaly řešení výše zmíněných otázek.

4. Obě vlády budou dále rozvíjet cestovní ruch mezi oběma zeměmi včetně návštěv příbuzných.

5. Obě vlády budou zkoumat možnosti technických zlepšení v cestovním ruchu, včetně plynulého odbavování na hraničních přechodech, jakož i otevření dalších hraničních přechodů.

6. Obsah těchto vyměněných dopisů bude dle svého smyslu aplikován podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971, v souladu se stanovenými procedurami též na Berlín (Západní).

Prosím Vás, abyste mi potvrdil obsah tohoto dopisu.

Přijměte, velevážený pane ministře, projev mé hluboké úcty.

Walter Scheel

Vážený pan

Ing. Bohuslav Chřoupek ministr zahraničních věcí

Československé socialistické republiky

Vážený pane spolkový ministře,

mám čest potvrdit jménem vlády Československé socialistické republiky
příjem Vašeho dopisu z dnešního dne, který má toto znění:

" V souvislosti s dnešním podpisem Smlouvy o vzájemných vztazích m e z
i Spolkovou republikou Německa a Československou socialistickou
republikou mám čest sdělit Vám s odvoláním na článek V této Smlouvy, že
bylo dosaženo při smluvních jednáních shody v těchto otázkách:

1. V rámci svých snah o rozvoj vzájemných vztahů budou věnovat
vláda Spolkové republiky Německa a vláda Československé socialistické
republiky pozornost humanitním otázkám.
2. Československá strana prohlásila, že příslušná československá
místa budou blahovlně posuzovat v souladu se zákony a právními
předpisy, platnými v Československé socialistické republice, žádosti
československých občanů, kteří si na základě své německé národnosti
přejí vystěhovat se do Spolkové republiky Německa.

Německá strana prohlásila, že v souladu se zákony a právními předpisy,
platnými ve Spolkové republice Německa, mohou osoby české či
slovenské národnosti, které si to přejí, vystěhovat se do Československé
socialistické republiky.

3. Ze strany obou vlád není námitek proti tomu, aby Německý červený
kříž a Československý červený kříž napomáhaly řešení výše zmíněných
otázek.
4. Obě vlády budou dále rozvíjet cestovní ruch mezi oběma zeměmi
včetně návštěv příbuzných.
5. Obě vlády budou zkoumat možnosti technických zlepšení v
cestovním ruchu, včetně plynulého odbavování na hraničních přechodech,
jakož i otevření dalších hraničních přechodů.

6. Obsah těchto vyměněných dopisů bude dle svého smyslu aplikován podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971, v souladu se stanovenými procedurami též na Berlín (Západní).

Prosím Vás, abyste mi potvrdil obsah tohoto dopisu."

Vláda Československé socialistické republiky s tím souhlasí.

Přijměte, pane spolkový ministře, projev mé hluboké úcty.

B. Chňoupek

Vážený pan Walter Scheel

spolkový ministr zahraničí Spolkové republiky Německa

Vážený pane spolkový ministře,

p ř i příležitosti dnešního podpisu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa mám čest oznámit Vám jménem vlády Československé socialistické republiky toto:

Podle platného československého práva mohou být z trestných činů spáchaných v letech 1938 až 1945 v současné době stíhány jen ty, které jsou trestné podle československého trestního zákona, za které zákon předvídá trest smrti a které mají současně znaky válečných zločinů nebo zločinů proti lidskosti ve smyslu článku 6 písmeno b) a c) statutu Mezinárodního vojenského soudu v Norimberku.

Trestní stíhání pro takové trestné činy se nepromlčuje.

Ve všech jiných případech je trestní stíhání nejpozději v roce 1965 promlčeno. Na tomto stavu tato Smlouva nic nezmění.

Přijměte, pane spolkový ministře, projev mé hluboké úcty.

B. Chňoupek

Vážený pan Walter S c h e e l

spolkový ministr zahraničí Spolkové republiky Německa

Dostupná také z:

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=94~2F1974&part=&name=&rpp=15#seznam>

Příloha č. 2

Obrázek 1: Willy Brandt, www.glodster.com

Příloha č. 3

Vertrag über die gegenseitigen Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik vom 11. Dezember 1973

Die Bundesrepublik Deutschland und die Tschechoslowakische Sozialistische Republik –
in der historischen Erkenntnis, daß das harmonische Zusammenleben der Völker in Europa ein Erfordernis des Friedens bildet,
in dem festen Willen, ein für allemal mit der unheilvollen Vergangenheit in ihren Beziehungen ein Ende zu machen, vor allem im Zusammenhang mit dem Zweiten Weltkrieg, der den europäischen Völkern unermeßliche Leiden zugefügt hat, anerkennend, daß das Münchener Abkommen vom 29. September 1938 der Tschechoslowakischen Republik durch das nationalsozialistische Regime unter Androhung von Gewalt aufgezwungen wurde,
angesichts der Tatsache, daß in beiden Ländern eine neue Generation herangewachsen ist, die ein Recht auf eine gesicherte friedliche Zukunft hat, in der Absicht, dauerhafte Grundlagen für die Entwicklung gutnachbarlicher Beziehungen zu schaffen, in dem Bestreben, den Frieden und die Sicherheit in Europa zu festigen,
in der Überzeugung, daß die friedliche Zusammenarbeit auf der Grundlage der Ziele und Grundsätze der Charta der Vereinten Nationen dem Wunsche der Völker sowie dem Interesse des Friedens in der Welt entspricht – sind wie folgt übereingekommen:

Artikel I

Die Bundesrepublik Deutschland und die Tschechoslowakische Sozialistische Republik betrachten das Münchener Abkommen vom 29. September 1938 im Hinblick auf ihre gegenseitigen Beziehungen nach Maßgabe dieses Vertrags als nichtig.

Artikel II

(1) Dieser Vertrag berührt nicht die Rechtswirkungen, die sich in bezug auf natürliche oder juristische Personen aus dem in der Zeit vom 30. September 1938 bis zum 9. Mai 1945 angewendeten Recht ergeben.

Ausgenommen hiervon sind die Auswirkungen von Maßnahmen, die beide vertragschließende Parteien wegen ihrer Unvereinbarkeit mit den fundamentalen Prinzipien der Gerechtigkeit als nichtig betrachten.

(2) Dieser Vertrag läßt die sich aus der Rechtsordnung jeder beiden Vertragsparteien ergebende Staatsangehörigkeit lebender oder verstorbener Personen unberührt.

(3) Dieser Vertrag bildet mit seinen Erklärungen über das Münchener Abkommen keine Rechtsgrundlage für materielle Ansprüche der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik und ihrer natürlichen und juristischen Personen.

Artikel III

(1) Die Bundesrepublik Deutschland und die Tschechoslowakische Sozialistische Republik lassen sich in ihren gegenseitigen Beziehungen sowie in Fragen der Gewährleistung der Sicherheit in Europa und in der Welt von den Zielen und Grundsätzen, die in der Charta der Vereinten Nationen niedergelegt sind, leiten.

(2) Demgemäß werden sie entsprechend den Artikeln 1 und 2 der Charta der Vereinten Nationen alle ihre Streitfragen ausschließlich mit friedlichen Mitteln lösen und sich in Fragen, die die europäische und internationale Sicherheit berühren, sowie in ihren gegenseitigen Beziehungen der Drohung mit Gewalt oder der Anwendung von Gewalt enthalten.

Artikel IV

(1) In Übereinstimmung mit den vorstehenden Zielen und Grundsätzen bekräftigen die Bundesrepublik Deutschland und die Tschechoslowakische Sozialistische Republik die Unverletzlichkeit ihrer gemeinsamen Grenze jetzt und in der Zukunft und verpflichten sich gegenseitig zur uneingeschränkten Achtung ihrer territorialen Integrität.

(2) Sie erklären, daß sie gegeneinander keinerlei Gebietsansprüche haben und solche auch in Zukunft nicht erheben werden.

Artikel V

(1) Die Bundesrepublik Deutschland und die Tschechoslowakische Sozialistische Republik werden weitere Schritte zur umfassenden Entwicklung ihrer gegenseitigen Beziehungen unternehmen.

(2) Sie stimmen darin überein, daß eine Erweiterung ihrer nachbarschaftlichen Zusammenarbeit auf den Gebieten der Wirtschaft, der Wissenschaft, der wissenschaftlich-technischen Beziehungen, der Kultur, des Umweltschutzes, des Sports, des Verkehrs und ihrer sonstigen Beziehungen in ihrem beiderseitigen Interesse liegt.

Artikel VI

Dieser Vertrag bedarf der Ratifikation und tritt am Tage des Austausches der Ratifikationsurkunden in Kraft, der in Bonn stattfinden soll.

Zu Urkund dessen haben die Bevollmächtigten der Vertragsparteien diesen Vertrag unterschrieben.

Geschehen zu Prag am 11. Dezember 1973 in zwei Urschriften, jede in deutscher und tschechischer Sprache, wobei jeder Wortlaut gleichermaßen verbindlich ist.

Für die Bundesrepublik Deutschland

Willy Brandt
Walter Scheel

Für die Tschechoslowakische
Sozialistische Republik

L. Štrougal
B. Chloupek

Obrázek 2: Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa. Praha, 11. 12. 1973. Europa – archiv, Folge 3/1974, D 66 – 67.

NAŠE SPOJENECTVÍ SE SOVĚTSKÝM SVAZEM JE NEROZDORNÉ

Před 30 lety byla podepsána historická československo-sovětská smlouva

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

1973
STŘEDA 12.
PROSINEC

RUDÉ PRAVO

ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

CÍSLO 235 — ROČNÍK 54 (Právo lidů roků 75)

CENA 50 HALEŘŮ

12. XII. 1943

12. prosince 1943 — Před 30 lety byla podepsána historická československo-sovětská smlouva. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943.

Plodné přátelství s národem SSSR

ČS-SOVIETSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1943 SE TRVALE ZAPALA DO NAŠEDHO ŽIVOTA

PRÁVA 11. prosince (11) — Před třicet lety v Moskvě byla podepsána československo-sovětská smlouva. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943.

12. XII. 1943

12. prosince 1943 — Před 30 lety byla podepsána historická československo-sovětská smlouva. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943.

Plodné přátelství s národem SSSR

ČS-SOVIETSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1943 SE TRVALE ZAPALA DO NAŠEDHO ŽIVOTA

PRÁVA 11. prosince (11) — Před třicet lety v Moskvě byla podepsána československo-sovětská smlouva. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943.

12. XII. 1943

12. prosince 1943 — Před 30 lety byla podepsána historická československo-sovětská smlouva. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943.

Plodné přátelství s národem SSSR

ČS-SOVIETSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1943 SE TRVALE ZAPALA DO NAŠEDHO ŽIVOTA

PRÁVA 11. prosince (11) — Před třicet lety v Moskvě byla podepsána československo-sovětská smlouva. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána v Moskvě 12. prosince 1943.

Obrázek 3: V zájmu míru a dobrého soužití národů Evropy. <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>

PŘÍLOHA Č. 5

Vážený pane ministře,

mám čest jménem vlády Spolkové republiky Německa potvrdit shodu dosaženou v jednáních, že platnost článku II dnes podepsané Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Spolkovou republikou Německa a Československou socialistickou republikou bude rozšířena podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971 v souladu se stanovenými procedurami na Berlín (Západní).

Spolková republika Německa a Československá socialistická republika hodlají sjednávat v každém jednotlivém případě rozšíření smluv, které vyplynou z realizace článku V této Smlouvy, na Berlín (Západní) podle Čtyřstranné dohody z 3. září 1971 v souladu se stanovenými procedurami.

Prosím, abyste mi s tímto potvrdil Váš souhlas.

Přijměte, pane ministře, projev mé hluboké úcty.

W. Scheel

Vážený pane spolkový ministře,

mám čest potvrdit jménem vlády Československé socialistické republiky příjem Vašeho dopisu z dnešního dne, který má toto znění:

[*Text shora uvedeného dopisu.*]

Vláda Československé socialistické republiky s tím souhlasí. Přijměte, pane spolkový ministře, projev mé hluboké úcty.

B. Chňoupek

Obrázek 4: Výměna dopisů o rozšíření smlouvy o Západním Berlíně. SÚA, A ÚV KSČ 02/1.

Obrázek 5: Večerní České slovo, Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým!, archiv MZV.

Obrázek 6: Deník Rudé právo, Před návštěvou W. Brandta v ČSSR, <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>.